Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 25 (9707) | 1975 чылдың январь 30, четверг | 1925 чылда үнелезилеттингеен | Өртээ 2 көп.

ИДЕОЛОГИЯ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ БҮГҮ-АРМИЯ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

Идеология ажылдакчыларының январь 28-те Москвада ажыттынган Бүгү-армия чөвүлел хуралында Чепсектиг Күштериниң болгаш шеригниң бүгү хевирлериниң төлөөлекчилери киржип турар. Чепсектиг Күштериниң идеология ажылдакчыларының бо хире калбак хуралын дайын сөөлүнде чылдарда бир-ле дугаарында чыылдырып турар.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң идеология ажылдакчыларының СӨКП ТК-ның шиитпирлеринге дүүштүр сорулгаларының дугайында илеткелди СӨКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри А. А. Гречко кылган.

СӨКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СӨКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев амгы үеде байдалдың болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң дугайында чүве чугаалаан.

Чөвүлел хуралга Совет Армиянның болгаш Шериг-Далай Флодунуң Политиктиг Кол эргелелиниң начальнигы армия генералы А. А. Епишев, а ол ышкаш командирлер, политажылдакчылар, Чепсектиг Күштериниң идеология ажылдакчыларының өске-даа төлөөлекчилери чүве чугаалаан.

Январь 29-та чөвүлел хурал ажылын үргүлчүлээн.

(СӨТА).

ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫВЫСКАН

В. И. Ленинниң мавзолейин, Кремльдиң ааалчылар индирлерин, суургаларын болгаш ханаларын чаартып, кылыр ажылдарны хуусаадан эрте күүсеткени дээш, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле эң эки ажылдаан ажылчыннарны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны болгаш албан-хаакчыларны Совет Эвилелиниң орденнери, медальдары-биле шаңнаан.

Январь 28-те Москвага, Кремльдиң Улуг ордузунга ол бедик шаңналдарны тывыскан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы С. Б. Ниязбеков, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе орденнерин болгаш медальдарын тывысканы, шаңнатканнарга чүректиг ханмышдан изиг байыр чедирип, оларга бижыг кадыкшылды, аас-кежиик, чаа-чаа чедиишкиннерлиг болурун күүзээн.

Шаңнатканнар СӨКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиге өөрүп четтиргенин илередип, тоску беш чылдың сөөлгү чылының даалгаларын чедиишкинниг күүседиринге боттарының бүгү күжүн, билиин бээрин бүзүредип турганнар.

(СӨТА).

ЧАРЫШТЫҢ СОРУК КИИРИКЧИЗИ

«Коммунистер болгаш комсомолчулар чарышты баштаар, ооң сорук киирикчи болгаш организакчы күжү болур, бүдүрүлге база хөй-ниити амыдыралынга бедик медерелдиг чоруктуң болгаш чогаадыкчы идепкейниң үлегер-чижээн көргүзер ужурлуг. Тоску беш чылды төлептиг доозары дээш демиселге күш-ажылчы коллективтерниң авангарды болур рольду олар моон соңгаар-даа идепкейлиг күүседир хүлээлгелиг...». СӨКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыында коммунистернин, партия организацияларының мурнунда сорулганы ынчаар айыткан.

Беш чылдың эрткен дөрт чылдарында бүгү улусчу социалистиг чарыштың мурнуку одуруун коммунистер ээлеп, боттарының үлегери-биле, эгелекчи саналдары-биле ажылчы чоннарны хей-аът киирип келген. Чижээ, республикада ниити ажыглалдың автотранспортунда 89 кижи дөрт чыл дургузунда беш чыл планын күүседипкен. «Беш чылды дөрт чылда» деп лозун-биле чарышты чогум-на коммунистер баштаан. Автотранспортка ындыг чимчээшкиннин эгелекчилери Ю. Зюзиннин, С. Аксолдун, В. Жбановтуң болгаш өскелериннин-даа сөзү ажылы-херек-биле карышпаан.

Беш чылды хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыш ам-даа уламчылавышаан. Мурнундагызы ышкаш, социалистиг чарыштың кол утказы болза эвээш чарыгдалдыг, эки шынарлыг хөй продукцияны бүдүрери дээш демисел болур. Ажылдап турар кижи бүгүдези, бригада, цех, участок бүрүзү боттуг салыышкынны ол демиселге киирериндан чедиишкин хамааржыр.

Республиканың улус ажыл-агыйының мурнунда бо чылгы сорулгалар улуг. Үлетпүр продукциязының хемчээлин 10,4 хуу, капитал тудугнуң темпизин 23,4 хуу улгаттырары, малдың баш санын өстүрери, 31200 тонна эътти, 26500 тонна сүттү, 2960 тонна дүктү күрүнеге садарын республиканың ажылчы чоннары хүлээлгезинде айыткан. Ону амыдыралга боттандырар төлээде чер-черде партия организациялары коллективтин мурнунда сорулганы, кол кичээнгей мөөнүзүр участокторны тодаргайлаар, ол бүгүнү ажыл-ишчилернин медерелинге чедир тайылбырлаар, мурнакчы дуржулганы болгаш чогаадыкчы, эгелекчи саналдарны бүгү талалыг деткиир ужурлуг.

Эрткен чылдың болгаш дөрт чылдарның дуржулгазындан алырга, социалистиг чарыштың хей-аът киирикчи күжүн чөп ажыглаан, ону организастаарын, хүлээлгелерниң барымдаа-үндезинниг болурунче кичээнгей салган коллективтер улуг чедиишкиннерлиг боон турар. Маная хамаарыштыр «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказында, Кызылдың алгы заводунда, Кызылдың харылзаа белдиринде партия эге организацияларының, «Алдан-Маадыр» совхозтуң Оргу-Шөл хойжу бригадада партбөлүктүң чарышка сорук киирикчи, организакчы ролюн демдеглеп болур. Бо коллективтер ниити хүлээлгени ажылдап турар кижи бүгүдезинин хууда хүлээлгезинге үндезилеп ап турар болгаш ооң күүселдезин магадылаар саналгаларны, чаартыкчы, чогаадыкчы саналдарны хуралдарга, экономиктиг, политиктиг өөредилгенин, коммунистиг күш-ажыл школаларының кичээлдеринге сайгарып турар. Социал-политиктиг хөгжүлгениң ниити айтырыгларын бүдүрүлгениң тодаргай сорулгалары-биле холбап, ол бүгүнү масса-политиктиг сорулгаларны шиитпирлээринге билдилиг ажыглаан турарындан үстүнде адаанывыс коллективтер социалистиг хүлээлгелерни, уткуштур планнарны чедиишкиннинг күүсеткен. Олар бо чылды база бедик темпилиг эгелээннер.

Социалистиг чарыштың артык күштерин; ооң көскү чоруун, мурнакчы дуржулганы ажыглаарын, хожудап турарларга үлегер-чижек көргүзериннин аргаларын долу ажыглаары чугула. Чогум-на харын ынчангаш Оргу-Шөл бригадазы бо чылын совхозтуң Ак-Дашта Д. Даваа бригадирлээн бригаданы чарышка кыйгырган. Күш-ажылчы ындыг маргылдаа ажылдың үре-түннелин бедидери чугаажок.

Партия организациязы өске хөй-ниити органнары-биле кады чарыштың кижизидикчи аргаларын долу ажыглаары чугула дээрзин партия Төп Комитединин Кыйгырыында айыткан. Хоорайларның болгаш көдээниң ажыл-ишчилериниң Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында доктаалдарның негелдерин удуртулга болдургаш, ажылчы чоннарның күжениишкинин, энергиязын, чогаадыкчы аргаларын күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, камныг болгаш хумагалыг болурунче, ажыл-херекке ээ-харыысалганы күштелдиреринче углаары — амгы үеде партия организацияларының сорулгазы бо.

Чоокта чаа СӨКП обкомунуң пленуму партия ТК-ның декабрь (1974 ч.) Пленумунуң түүнелдерин болгаш бистиң партия организациявыстың мурнунда сорулгаларны чугаалашкан. Беш чылдың доозукчу чылының боттуг онаалдаларын күүседирин бүгү тала-биле хандырар дээш ажыл-иште четпестерни хандыр анализтээри, иштики курлавырларны, хамыктың мурнунда ажыл шагын, бүдүрүлге күчүлерин чөп ажыглаары, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедири, чер ажылының культуразын бедидип, ниитиниң малынга чем баазазын быжыглаар хемчеглерни долу ажыглаары чугула.

1975: БЕШ ЧЫЛДЫҢ ДООЗУКЧУ ЧЫЛЫ

Техника септелгези

ДЕМНИГ ИШТЕ

«Сельхозтехника» салбырлары, колхоз, совхозтар эрткен чылдың дөрткү кварталында 568 тракторну, 267 чүүк машиналарын, 478 андазынны, 368 сеялканы болгаш хөй санныг көдээ ажыл-агый машиналарын септээр ужурлуг. Ол планны республиканың механизаторлары күүсеткеи.

Ынчалза-даа чамдык ажылагыйлар комбайннар септелгезин оожум темпилиг чорудуп турар. Ооң уламындан тараа комбайннары септээр план күүсеттинмээн. Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозу, Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук» колхозу болгаш Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязы ышкаш ажыл-агыйлар механизатор кадрлар, артык кезектер-биле эки хандыртынган тургаш-ла, комбайннар септээриниң таарымчалыг үелерин эрттирип турар. Тракторлар септээриниң планын Улуг-Хем районнуң ажылагыйлары күүсетпээн. Тожу болгаш Мөңгүн-Тайга районнарның ажыл-агыйлары септелгеже ам-даа кирбээн.

Часкы хову ажылдарынга белеткелди чедиишкиниг доозар дизе, районнарда «Сельхозтехника» салбырларының мастерскаяларының ажылын шыңгыыралып, септелгениң шынарын кудулаттайын, улам күжеишкининг ажылдаар херек. Септелге фондузу чок болганындан Чадаанада, Кызыл-Мажалыкта «Сельхозтехника» салбырларының мастерскаялары долу күш-биле ажылдавайн турар. Ол районнарның ажылагыйларында ам-даа септеттинмээн он-он тракторлар бар. Оон ыңай комбайннары белеткээрин шапкымчыдып, моторларны, коробкаларны районнарның «Сельхозтехника» салбырларынга чедирер херек.

Районнарның «Сельхозтехника» салбырларының, колхоз, совхозтарның мастерскаяларында ажылдап турар механизаторларның демниг болгаш организастыг чоруу ажыл-херектиг чедиишкинин шиитпирлээр.

И. ОЛДЫРЕВ.

«Тыва-кобальт тудуг» эргелели тодарадыкчы чылды чедиишкиниг дооскан. Тудуг бригадаларының социалистиг чарыжынга шеверлекчилерден эш Н. Егоровага удурткан бригада бирги черни алган.

Чурукта: мурнакчы бригаданың кежигүннери С. Суруңмаа, Г. Кучугешева, Н. Дядюн болгаш бригадир Н. Егорова.

А. БАРМАШОВТУҢ фотозу.

БРИГАДАВЫС АЖЫЛ-ХЕРЭЭ

1974 чылда алган хүлээлгевистиң күүселдези мындыг: он муң туйбуну камнап алыр дээн хүлээлгевисти күүсеттивис. Техникага айыыл чок чорукту хандырар дээнивисти база күүседип, бо талазы-бяла 120 рубльдиг шаңналын алдывыс. Беш кижиин дашчыга өөредир дээн хүлээлге күүсеттинген.

Бо хүннерде СӨКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырынга сорук киргеш, 1975 чылда 300 муң рубльдиг тудуг-монтаж ажылдарын декабрь 25-те күүседирин бригада хүлээнген. 15 муң туйбуну камнап алыр, техникага айыыл чок чорукту бүрүн хандырар, 5 кижиин дашчыга, 6 кижиин электри-биле бетон чылыларына өөредир, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 0,5 хуу өстүрер, ажыглалга кирер 9 дугаар бажыңны күрүне комиссиязынга «эки» деп демдек-биле дужаар, чылдагаан чок черге чаңгыс-даа кижи ажыл хүнү үспес.

Беш чылды чедиишкиниг доозар дээн социалистиг чарышты делгеренгей калбартырынче бүгү совет улусту СӨКП Төп Комитеди кыйгырган. Чарыштың лозунгу: «Эвээш чарыгдалдарлыг, эки шынарлыг, хей продукцияны Төрээн чуртка бээр!» деп кыйгырыгда айыткан. Бистиң бригадавыс кежигүнерге 1974 чылда камналгадан болгаш план күүсеткениден 1.800 рубль шаңналды алган.

Тодарадыкчы 1974 чылда бистиң бригаданың чүгээр ажылдаанын айтыр херек. Тодаргайлааргa, 1974 чылдың март 16-да Кызылдың 12 кварталында 60 өг-бүле чурттаар ийи дугаар бажыңны ажыглалга киргеп. Сөөлгү кварталда дөрткү микрорайонда аъш-чем магазиниг 78 даал ишти чурттаар бир бажыңны ажыглалга киргиштивис. Ниитизи-биле 6.915 дөрбелчин метр чурттарга шөлүн дужаап, кызылчыларга сөңнээн бис. Бо ийи бажыңның кайызын-даа күрүне комиссиязы «Эки» деп демдек-биле хүлээп алган. Тоску беш чылдың эрткен дөрт чылдарының дургузунда бистиң бригада 11 муң 990 дөрбелчин метр чурттарга шөлүн ажыглалга киргенин ажыл-херектиң эки чоруп турары ол деп санаар апаар.

Бисте бар чедиишкиннер-биле чергелештир ажыл-агыйда четпестерни база демделгээр апаар. 1974 чылдың май айда 25 муң рубльдиг тудуг ажылын кылыр тургаш, ону чүгле 44 хуу, а июль айның планын чүгле 41 хуу күүсеткилээн бис. Бо хожудаашкын тудуг материалы-биле тудугжуларны чедир хандырбаны-биле тайылбырлаттынар. Кол-ла чылдагаан, цемент чогу-биле 9 дугаар бажыңның таваан салыр ыран шуут үзүлген турган. Бригада бо чылын 34 кижиүнүн чөптүг чылдагаан чок черге үскеп. Материалдарны айның эгезинде эккеп бээр ужурлуг турбуже, айның төнчүзүинде эккээр чоруктар бар. Чижээ, ноябрь айның 25-те 80 муң туйбу дүжүртүнген. Ол айның эгезинде кончут чугула херек турган.

Бо хүннерде бистиң тудуп турар бажыңывыс дөрткү микрорайонда чаа 114-кү серияның тудуу болуп турар. Ынчаарга бистер бо тудугну июнь айда эгелээн болгай бис. Мынчага чедир СМП 32-16П деп маркалыг чада шөлү-биле хандырбайн келгениниң тудугнуң ийиги чартыы ам-даа бирги каттан өрүлевээн. Бо дугайында «Тыва тудуг» трестиң парткому, трестиң удуртулгазы, «Кызыл тудуг» эргелеи билир хиреде, эрткен алды ай иштинде ол айтырыгны чогумчалыг шиитпирлеп шыдаваан. Кышкы үеде бетонну электри-биле чылыдып курганы тудугнуң хажыдын болбас чуруму болуп турбуже, бетон чылыдар станция-биле бисти ам-даа хандырбаан.

Чаа 1975 чылдың баштайгы айында 28 муң рубль түүнүт тудуг ажылын кылыр планныг хүлээлгевисти канчаар күүсеткенивис удавас тодараар.

1974 тодарадыкчы чылда бистиң дашчыларывыс Түлүш Тенек-оол, Донгак Чүльдүм-оол, Климентий Кара-оол, Петр Кара-Сал олар «Социалистиг чарыштың тпилекчизи» деп хөрек демдээ-биле шаңнатканнар. Климентий Кара-оол, Петр Кара-Сал комсомолчу турисчи путёвка-биле акы-дуйма Болгарияже 1974 чылдың июньда аян-чорук кылын чорааш келгеннер.

Тоску беш чылдың бо доозукчу чылында база улуг-улуг чедиишкиннерни үстүнде ады үнген мурнакчылардан идегеп маныар ужурлуг бис. 1974 чылда бистиң бригадавыс Ак-Довурак хоорайда Даваарык Калдар-ооллуң бригадазының социалистиг чарышче кыйгырганын өөрүшкү-биле хүлээп алган бис. Чарыжывыс чаа чылда база улямчылаар деп күзелдиг бис.

Оон-оле чергелештир «Кызыл тудуг» эргелелиде Сергей Лукьянчуктуң бригадазы-биле чарыштыг турган бис. Бо бригаданы бүгү көргүзүүлер талазы-биле мурнадывыс. Бистиң хүлээлгевис колдуунда күүсеттинин келгении үстүнде фактылар херечилеп турар-дыр. Бригаданың кежигүннери СӨКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыныга сорук кирип, тоску беш чылдың бо эң сөөлгү доозукчу чылын чедиишкиниг күүседиринге чигзиннес дээрзин коллективтин мурнундан бүгү Тыванын тудугжуларынга бүзүредип каар апаар.

С. САНДАН,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады,
«Кызыл-тудуг» эргелелиде дашчылар бригадири.

КӨДЭЭНИҢ ЭНЕРГИЯ ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

Январь 28-те Москвага, Эвилелдер бажыңының Колонналыг залынга ажыттынган Бүгү-эвилелдиң эртем-бүдүрүлге конференциязында көдээ ажылагыйны улам долдур механизастаарының болгаш электрижидериниң айтырыгларын чугаалажып турар. Ооң киржикчилери СӨКП ТК-ның декабрь (1974 ч.) Пленумунуң шиитпиринге, ол Пленумга эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга, СӨКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырынга холбаштыр чугула сорулгаларны чугаалажып көрүп турар.

СӨКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министри Д. С. Полянский көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин механизастап, электрижидериниң байдалының база ону улам хөгжүдериниң дугайында илеткел кылган.

СӨКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СӨКП ТК-ның секретары Ф. Д. Кулаков, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы З. Н. Нуриев, ССРЭ-ниң министрлери, СӨКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның харыысалгалыг ажылдакчылары конференцияның ажылында киржип турар. (СӨТА).

КОМИССИЯ ХУРАЛЫ

Херээженнер чылын ССРЭ-ге эрттирер талазы-биле комиссияның хуралы СӨКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуровтуң даргалааны-биле Кремльге болган.

Хуралдың киржикчилери 1975 чылда кылын чорудар ажылдарның планын чугаалажып көрүп, бадылаан. Ол планда херээженнерниң Бүгү-эвилел болгаш делегей ужуражыышкыннарын, конференцияларны, семинарларны, делегелгелерни, конкурстарны, фестивальдарны, байырлыг хуралдарны, кежээлерин эрттирерин көрүп турар. Херээженнер чылын эрттиреринге күрүне, хейниити организацияларын, чогаадыкчы эвилелдерни, солуннарны, телевиденени болгаш радиодамчыдылгазын калбаа-биле киириштирерин ораторлар айыткан.

Совет херээженнер комитединиң даргазы В. В. Николаева-Терешкова херээжешнериң бо чылдың октябрь айда Берлинге болур Бүгү-делегей конгрессинге белеткел дугайын чугаалаан.

(СӨТА).

ДАЙЫНЧЫ ПРОГРАММА

Тоску беш чылдың доозукчу чылы улуг-хемчилерге чедир шиитпирлеттинмээн сорулгаларже кичээнгейни күштелдиреринин, хожудаашкыннарны ажып эртериниң талазы-биле күженишкиниг ажылдың чылы болур. Беш чылдың эрткен чылдарында районнуң чамдык ажыл-агыйлары эки көргүзүүлерни чедип алган. Ынчалзажок ниитизи-биле район эрткен чылын күрүнеге эът, дүк садар социалистиг хүлээлгезин хамаан чок, планын безин күүседип шыдаваан.

Дүүн Шагаан-Арыг хоорайга болуп эрткен партия Улуг-Хем райкомунуң пленумунга «СӨКП ТК-ның декабрь Пленумунуң, партияның Тыва обкомунуң IV пленумунуң түүнелдериниң болгаш районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында» айтырыгны чугаалашкан ажылхеректе байдалды, партия организацияларында партийжи организастыг база политиктиг ажылдың дугайын тодаргай сайгарып, хандыр анализтеп көрген.

Пленумга сл айтырыгның талазы-биле илеткел кылган партия райкомунуң бирги секретары **К. А. Маспык-оол** база санал берген эштер СӨКП ТК-ның декабрь (1974 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин ажылчорудулгага дайынчы удуртулга болдургаш, хол кичээнгейни чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, хожудаашкыннарны ажып эртериниң углардырарының эргежок чугулазын айытканнар.

СӨКП ТК-ның декабрь Пленумунуң шиитпирлерин, партия Төп Комитединиң Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазынга айыттынган түүнелдерин болгаш түүлдерин бүрүн долузу-биле түүлдүгүнүп, ажыл-чорудулгага хажык чокка удуртулга болдурар дугайында доктаалды пленумга хүлээп алган.

Пленумнуң ажылынга партия Тыва обкомунуң ийиги секретары **В. Н. Филиппов** киржип, чүве чугаалаан.

ЛЕКТОРЛАР – БЕШ ЧЫЛГА

Январь 28-те Москвага Бүгү-эвилелдиң «Билиг» ниитилелиниң Президиумунуң баштаар черинин хуралы боон, ацаа 1975 чылда улус ажыл-агый планын хуусаадан эрте күүседири болгаш тоску беш чылды чедишкиниг доозары дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартын чорударынга ук ниитилелдиң киржилгезинин дугайында айтырыгны чугаалашкан.

«Билиг» ниитилелинде катышкан эртемденнер, специалистер, будүрүлге мурнакчылары СӨКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыын бүрүнү-биле деткип, ажылчы чоннуң ортузунга идея-кижизидилгелиг ажылды күштелдиреринин боттарының хүндүлүг хүлээлгезин кылдыр көрүп турарын Президиумнуң хуралы демдеглээн.

Ол ышкаш социалистиг ниитилелдиң экономика талазыбиле чугула айтырыгларын ханы тайылбырлап, СӨКП ТК-ның Кыйгырыын, 1975 чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында СӨКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның доктаалын калбаа-биле таныштырар ажылдарны чер болганга эрттирерин хүлээп алган доктаалда айыткан.

(СӨТА).

«БИЛИГ» НИИТИЛЕЛИНИҢ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Дүүн Политихтиг чырыдышкын бажыңынга республиканың «Билиг» ниитилелиниң XI конференциязы болуп эрткен. Ацаа илеткелди баштаар черниң даргазы В. А. Копеёл кылган.

Конференция сөөлүнде «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинин организастыг пленуму болган. Республиканың «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинин даргазынга В. А. Копеёл, баштаар черниң харыысалгалыг секретарынга С. И. Щуклин соңгуткан.

Сөөлгү шакта

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

ЧССР-НИҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

● **ПРАГА.** 1974 чылда ЧССР-ниң национал орулгазы мурнуудаазындан 5,5 катап улгаткан, үлетпүр бүдүрүлгези —6,2 болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү—5,4 хуу өскен чорук ЧКП-ниң XIV съездизиниң шиитпирлерин, беш чыл планының сорулгаларын күүседиринге улуг салыышкын болганын ЧССР-ниң Федералдыг Статистика Чөвүлели дыңнаткан.

ШАҢНАЛДАР ТЫВЫСКАН

● **ВАРШАВА.** Үстүү Силезияны немец-фашистиг эжелекчилерден хостаанының 30 чылынга холбаштыр Катовица воеводствозунга чорааш, ПКАП ТК-ның бирги секретары Э. Герек ПКАП-тың Катовица воеводство комитединиң органы «Трибуна роботничa» солунунуң редколлегия кежигүннери-биле ужурашкаш, ол солунуң ажылдакчыларынга чазактың шаңналдарын тывыскан.

СИМПОЗИУМ

● **ГАВАНА.** Кубаның найысылалының университединде кадыг бүдүмелдериниң физиктиг тургузуунуң талазы-биле латин-америк чурттарның 300 хире эртемденнериниң симпозиумунда магнетизм теориязын, ону херек кырында ажыглаарының айтырыгларын чугаалажып көрүп турар.

СОВЕТ-АМЕРИК КОМИССИЯ АЖЫЛЫ

● **ЖЕНЕВА.** Совет-америк консультативтиг доктаамал комиссияның ыңда эгелээн сессиязында ракетага удур камгалалдың системаларын кызыгаарлаар дугайында керээниң болгаш стратегтиг халдаашкын чепсектерин кызыгаарлаар талазы-биле чамдык хемчеглер дугайында ССРЭ биле АКШ-тың аразынга 1972 чылдың май 26-да чарган түр дугуржулганын, а ол ышкаш ядролуг дайынның үнүп кээп болур айылын эвээжедир талазы-биле хемчеглер дугайында ийи чурт аразынга 1971 чылдың сентябрь 30-де чарган лугуржулганың негелде сорулгаларын боттандырарынга ийиг бээриниң айтырыгларын чугаалажып турар.

М. МЭНЕСКУНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

● **ДАМАСК.** Румынияның Социалистиг Республиказының чазаанын премьер-министри М. Мэнеску ацаа албанның аян-чоруун кылып челе бергеш, Чоокку Чөөн чүкке шыныр болгаш быжыг тайбыны израиль шериглерни 1967 чылда эжелеп алганы араб черлердеи үндүргеш, Палестинаның араб улузунуң дүрүм ёзугаар эргелерин катап тыпсыр болза, ам чедип ап болур деп, медеглээн.

ҮРГҮЛЧҮЛЕП ТУРАР

● **НИКОЗИЯ.** Киприниң грек болгаш турк общиналарының төлөөлекчилери Г. Клиридис биле Р. Денкташтың аразынга кипр дугайында болгаш өскедаа чугула айтырыглар талазыбиле санал-онаал солчуушкунуң ында ам-даа үргүлчүлеп турарлар.

Ю. ГАГАРИН АТТЫГ КЛУБ

● **КОЛОМБО.** Шри Ланка республикада космос айтырыгларын өөреникиниң Юрий Гагарин аттыг клубун «Шри Ланка—Совет Эвилели» деп найырал Лигазының чанында турган болгаш ооң президендизинге эртемден, чогаалчы доктор Индра Кумарны соңгаан.

ЧАА ЧАЗАКТЫ ТОМУЙЛААН

● **ЛАГОС.** Генерал Якубу Говон болза Нигериянын федералдыг чаа шериг чазаан — федералдыг Күүсекчи Комитетти тургускан болгаш ооң камгалал херектерин Федералдыг Күүсекчи Чөвүлелдиң даргазы генерал Якубу Говон удуртур.

САЙГОНГА МИТИНГ

● **БАНГКОК.** Мурнуу-вьетнам диктатор Тхиеунуң чонга удур политиказын буруу шапкан митинг Сайгонга болган. Вьетнамга дайынны соксадырының болгаш тайбыгын катап тургузарының дугайында Париж дугуржулгазының ийи чыл болганынга турасказаткан ол митингиниң 1500 ажыг киржикчилери сайгончу диктаторну, ооң чалзаларын дүжүрерин шыңгызыбиле негээн резолюцияны хүлээп алганнар.

БУРУУ ШААП ТУРАР

● **СТОКГОЛЬМ.** Швециниң даштыкы херектер министри Свен Андерссон «Сайгончу эрге-чагырга чүгле америк деткимчеиниң ачызында мызрып турар болгаш америк холгаарлаашкынның күштелиишкини бо айтырыг талазыбиле месилдежиишкинин уламна узамдыктырар»—деп, АКШ-тың чазаан шүүмчүлээн. Швед министр Парижке ат салган дугуржулгадан америк удуртукчуларның түүнелдер үндүрбээнин айыткаш, Мурнуу Вьетнамга ок-боо даажының кажан-даа соксаваанын демдеглээн.

ХУРАЛДЫ СОҢГААРЛАТКАН

● **БУЭНОС-АЙРЕС.** Америк күрүнелериниң даштыкы херектер министрлериниң чөвүлел хуралын АКШ-тың күрүне секретарының киржилгези-биле Буэнос-Айреске мартта эрттирер дээнин билдинмес хуусаажже соңгаарлаткан дээр дугайын Аргентинаның чазаа шиитпирлээн. Латин американың өске чурттары-биле сүмолежип, харылзашкан соонда ол хуралды соңгаарладыр дугайында шиитпирин үндүргенин Аргентинаның даштыкы херектер министри дыңнаткан.

(СӨТА).

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шийтпирлерин удуртулга болдурган республиканың улусчу контроль органнары партияның болгаш чазактың директиваларын амыдыралга боттандырып, социалистиг экономиканы бүгү хемчеглер-биле көдүрериге, күрүне планнарының болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседириниң, күрүнениң сагылга-чурумун болгаш социалистиг хоойлу-дүрүмну быжыглаар талазы-биле чогуур ажылды чорудуп турар. Үлетпүр, бүдүрүлгелериниң, колхозтар база совхозтарының, тудугларының болгаш өске-даа организацияларының ажыл-чорудулгазын улам экижидер талазы-биле партия, совет, комсомолчу прожекторнуң» штабтарының болгаш отрядтарының, улус ажыл-агыйының бүгү адырларының тускай эрдемчиглериниң идепкейлиг кижилгези-биле улусчу контроль комитеттери 1440 янзы-бүрү хыналданы чорудуп, илереттинген четпестерни чайладыр-биле шалыпкын хемчеглерни алган.

Оон иштинде 600 хире хыналданы ажылчы чонуң медээлериниң, хомудалдарының изи-биле чоруткан. Ол дээрге улусчу контроль органнарының чон-биле быжыг харылзаазын херечилел турары ол. Илереттинген четпестерни чайладыр-биле болгаш ажыл-херектиң нинти экижилгезин чедип алыр мишчидилгени чөптүг ажыглаарынга, материалдыг болгаш акша курлавырларын шын ажыглаары дээш өске-даа хөй айтырыгларны шийтпирлээринге ажыл-агыйларның удуртукчуларынга, партия эге организацияларынга боттуг дузаны көргүзүп келген.

Бүдүрүлге, транспорт болгаш тудуг организацияларында, амыдырал хандырылга черлеринде улусчу контроль бөлүктери кол кичээнгейни ажыл шагын чөп ажыглаарынче, бүдүрүп турар продукцияның шынарын экижидериче, материалдыг курлавырларны чөп ажыглаарынче, садыг, хөй-нинтиниң чемненилге, амыдырал хандырылга айтырыгларынче угландырып турганнар. Оларның аразында контроль ажылын чогуур деңнелде тургускан идепкейлиг улусчу контроль бөлүктери республикада хөй. Оларга «Тыва коммунэнергияда», республиканың хереглекчилер нинтилеринде, садыг баазазында, Каа-Хемниң хөмүрдаш разрезинде, республика эмнелгезинде, «Саян», «Кызыл тараачын», «Тоора-Хем», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарда болгаш «Коммунизмче орук», «Чаз орук», «Тинлелге», «Кара-Хөл» колхозтарда болгаш өске-даа черлерде бөлүктерни хамаарыштырып болур.

Ынчалзажок чамдык бөлүктериң ажылында ам-даа четпестер бар. Чамдык бөлүктер колхозтарның, совхозтарның, бүдүрүлге черлериниң экономиказынче ханылап кирбейн, четпестерни чайладырынга боттарының туруштуг болгаш принципиалдыг чоруун көргүспейн турар. Ындыг четпестер нинтизи-биле контроль ажылының деңнелин кудулатпазадаа, оларже кичээнгейни салып, бөлүктерни организас талазы-биле быжыглаарын, оларның харыысалгазын улам ыңай белдиерин хоорайның, районнарның улусчу контроль комитеттеринден иеген турар.

К. ОНДУР,
республиканың улусчу контроль комитединиң инспектору.

МАССАЛЫ БОЛГАШ ДЭЭШТИИ

ажыл-агый органнарына дузалашпышаан, ажыл-агыйжы эвес, тотчеглекчи болгаш социалистиг өнчү-хөренгини оорлап-сымчыдаар чоруктар-биле улусчу контроль комитеттери доктаамал демиселди чорудуп турар.

Контроль ажылын экижидип, идепкейжидиринге чер-чөрге эрткилээн улусчу контроль бөлүктериниң отчёт-соңгулдалыг кампаниязы чугула рольду ойнаан. Ол хуралларга ажылчы чонларның саналарын, шүгүмчүлелдерин улусчу контроль комитеттери хандыр өөренип, оларны күүседири-биле организастыг хемчеглерни ап, бөлүктериниң, постуларының ажыл-чорудулгазын күштелдирип турар. Улусчу контроль органнарының үндезини — бөлүктер болгаш постулар чыл келген тудум-на быжыгып турар. Республикада ам бо хүннерде 558 бөлүк болгаш 661 пост бар. Оларның составында 8963 улусчу контролёрлар соңгуткан.

Эрткен чылын Кызыл хоорайның, районнарның улусчу контроль комитеттери штаттан дашкаар киллистериниң ажылын экижидер талазы-биле элээн ажылды чорудуп, улусчу контролёрларының өөредилгезиниче чогуур кичээнгейни салган. Амгы үеде комитеттериниң 94 штаттан дашкаар киллистеринде 737 инспектор ажылдап турарлар.

Эрткен чылын партия, совет, профзвилел активиниң, «Комсорулга-биле улусчу контроль комитеттери хыналдаларның түңнелини боттарының хуралдарынга чугаалажып көрген болгаш ол талазы-биле делгереңгей доктаалдарны хүлээп алган. Үрелип-баксыраарындан 477 тонна цементини, 1976 тонна тарааны, 474 тонна минералдыг чөп ишчидилгени, 410 тонна мал чеми 1974 чылда комитеттериң, бөлүктериң болгаш постуларның бот-идепкейи-биле камгалаттынган. Ажыглаттынмайн турганы 97 муң рубльдиң эт-херекселин ажыгдалга киргеи болгаш өскээр сайгарган. 56 муң рубльдиң тонаттынган техниказын эде дерээн, 458,0 муң рубльдиң дудагдалы, самчыгдалы хыналдалар үезинде илерээн.

Бүдүрүп турар продукцияның шынарын кудулатканындан 31,0 муң рубльдиң когаралының болгаш күрүнениң экша-хөренгизин дүрүм чокка чарыгдаанының дугайында айтырыгларны комитеттер эрткен чылын чугаалашкан. Дүрүм чокка чарыгдаттынган 41,7 муң рубль комитеттериниң, бөлүктериниң болгаш постуларның санавы-биле күрүнеге эгиттинген.

Улусчу контроль бөлүктериниң хөй нуруузу ажылын идепкейжидип, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының планнарын күүседириңге, көдээ ажыл-агый техниказын, тарылга шөлдерин, минералдыг зечалданы ажылчы чонуң медээлериниң, хомудалдарының изи-биле чоруткан. Ол дээрге улусчу контроль органнарының чон-биле быжыг харылзаазын херечилел турары ол. Илереттинген четпестерни чайладыр-биле болгаш ажыл-херектиң нинти экижилгезин чедип алыр мацаа харысалгалыг.

Ында контроль бөлүү ай санында-ла чорудар ажылды баш бурунгаар планнап, чугаалашкан айтырыгларның, хыналдаларның, рейдилериниң түңнелдерин бөлүктүң хуралдарынга чугаалажып, улусчу контрольдуң стендизинге чырыдып турар.

Чоокта чаа бөлүктүң контролёрлары базаларда өртке удур дериг-хереклериниң белен байдалын, автотранспортту болгаш авточудурукчуларни, өске-даа механизмнерни шын ажыглаан турарын хынаан. Складтарда бараанларның кадагалалының хыналдазын контролер чолаачы С. Парфенович, склад эргелекчизи А. Петрова олар кончуг эки чорутканнар. Ук хыналданың түңнелинде автопаркта кывар-чаар материалды артыкка чарыгдап турары, чамдык складтарда бараанларны чогуур негелдеге чедир кадагалавайн турарының фактылары болгаш өске-даа четпестер илерээн. Бо хыналданы бөлүктүң хуралынга чугаалашкаш, хемчет алыры-биле администрацияның мурнунга айтырыгны тургускан. Хыналданың дугайын хана солунга бижээн.

Эргеледе улусчу контроль бөлүү хоорайның улусчу контроль комитеди-биле үргүлчү харылзажып, ажылга арга-сүмени ап турар. Ол ышкаш кылган ажылдың дугайын комитетке доктаамал дыңнадып турар. Январының төнчүзүнде улусчу контролёрлар П. Соколова, Н. Санникова олар эргеледе кээп турар кол эргелелдиң дужаал, айтыышкыннарының күүселдезиниң хыналдазын кызырлар.

А. ДЕЖНЕВ,
улусчу контролер.

БИСТИҢ БӨЛҮКТЕ

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Хандырылга болгаш сайгарылга эргелелинде улусчу контролёрларның бөлүүнде күрүне планнарының болгаш даалгаларының күүселдезин харагалзаарының, социалистиг өнчүнү кадагалаарының болгаш контрольдуң талазы-биле көскү агитацияны харыылаарының тускай секторларын тургускан.

Эргеледе контролёрлар ажылын базаларга келген материалдыг чүүлдериниң сан-түңүн бот-шынарын көөрүнден, үрелген чүүлдерни хынаарындан эгелээр. Бараанларны кадагалаарынга ону харылаар кижилерден ацгыда, базаның бүгү ажылдакчылары мацаа харысалгалыг.

Ында контроль бөлүү ай санында-ла чорудар ажылды баш бурунгаар планнап, чугаалашкан айтырыгларның, хыналдаларның, рейдилериниң түңнелдерин бөлүктүң хуралдарынга чугаалажып, улусчу контрольдуң стендизинге чырыдып турар.

Чоокта чаа бөлүктүң контролёрлары базаларда өртке удур дериг-хереклериниң белен байдалын, автотранспортту болгаш авточудурукчуларни, өске-даа механизмнерни шын ажыглаан турарын хынаан. Складтарда бараанларның кадагалалының хыналдазын контролер чолаачы С. Парфенович, склад эргелекчизи А. Петрова олар кончуг эки чорутканнар. Ук хыналданың түңнелинде автопаркта кывар-чаар материалды артыкка чарыгдап турары, чамдык складтарда бараанларны чогуур негелдеге чедир кадагалавайн турарының фактылары болгаш өске-даа четпестер илерээн. Бо хыналданы бөлүктүң хуралынга чугаалашкаш, хемчет алыры-биле администрацияның мурнунга айтырыгны тургускан. Хыналданың дугайын хана солунга бижээн.

Эргеледе улусчу контроль бөлүү хоорайның улусчу контроль комитеди-биле үргүлчү харылзажып, ажылга арга-сүмени ап турар. Ол ышкаш кылган ажылдың дугайын комитетке доктаамал дыңнадып турар. Январының төнчүзүнде улусчу контролёрлар П. Соколова, Н. Санникова олар эргеледе кээп турар кол эргелелдиң дужаал, айтыышкыннарының күүселдезиниң хыналдазын кызырлар.

А. ДЕЖНЕВ,
улусчу контролер.

Кызылдың № 1 АТБ-зинде улусчу контроль бөлүү 20 кижиден тургустунган. Тоску беш чылдың доозукчу чылының планныг онаалдаларын күүседир херекке улуг дузаны чедирип, ажылда бар четпестерни чайладыр херекке көскү үлүүн контролёрлар киирип турар.

Улусчу контролёрларның тускай булуңун тургускаш, ында ажыл планын, рейд бригадаларының ажылының түңнелин болгаш ооң харыыларын көскүзү-биле азып, дээштиг ажылды чорудуп турар. Контролёрлар В. Паркалов, М. Галюжная, А. Гуров болгаш өскелердаа коллективтиң даандырганы идегелин ак сеткилдиг күүседип, эки ажылдап турар.

ЧУРУКТА: контролёр Александр Гуровтуң (оң талазында) агрегат негинде хыналданы чорудуп турары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

ХҮН АЙТЫРЫЫ — КЫШТАГЛААШКЫН

Кышкы үеде малдың олар-белчиири, ууттсигени, ажаалдатежээлдеги — чүгле малчыннарның эвес, бүгү хөй-нинтиниң кичээнгейниң төвүнде турар. Улуг-Хем районнуң улусчу контролёрлары нинтиниң малын хүр-чаагай кыштадырынче кичээнгей салып, контрольду эллээн күштелдирген. Районнуң улусчу контроль комитеди эрткен чылдың октябрьда кыштаглаашкын үезинде чорудар тускай хемчеглерни ажылдап кылган. Ажыл-агыйларда кыштаглаашкынның байдалын контрольга алыр талазы-биле бөлүктериниң болгаш постуларның, улусчу контролёрларның сургаалдалыг хуралдарын эрттиргеи.

Районда улусчу контрольдуң доктаамал 58 бөлүктери болгаш постулары ажылдап турар. Оларда 300 ажыг контролёру хаара туттунган. Ажыл-агыйларда бөлүктер болгаш постулар фермаларда, кыштагларда мал чемин хумагалыг, чөп ажыглаарынче, кыштаглаашкынны эки эрттирериниче кол кичээнгейни салып, бо талазы-биле хыналдаларны чорудуп турар. «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Торгалыг салбырының фермазында нинтиниң малын оорлап, самчыгдап турган фактыларны улусчу контроль бөлүү илереткениниң түңнелинде ук маллар дедир эгиттирген. «Ак-Туруг» совхозта партбюро кежигүнү эш Артаа даргалаан улусчу контроль бөлүү ол совхозка эккелген минералдыг чемишчидилге ажыглал чокка чыдып, камгалал-кадагалалы баксыраан, үрелип турганын эскергеш, бо дутайын совхозтуң дирекциязынга каш удаа сагындырып келген. Ынчалза-даа ону чайладыр талазы-биле кандыг-даа хемчет аллынмаан. Ажыл-агыйжы эвес ындыг байдалды улусчу контроль бөлүү бодунуң хуралынга чугаалашкаш база катап хыналданы кылгаш, ооң түңнелин районнуң улусчу контроль комитединге көөрү-биле шилчиткен. 20 тоина хире минералдыг чемишчидилге ажылалдан үнген. Ол ышкаш мал чеми болгаш сула үрезини база үрелип баксыраан. Ынчангаш ацаа холбашкан буруулуг кижилерге шыңгыы хемчет хүлээткен. Бо ажыл-агыйда контроль бөлүктери парторганизацияның удуртулгазы-биле кыштаглаашкында четпестерни өй-шаанда илередип, ону дүрген чайладыр талазы-биле айтырыгларны администрацияның болгаш парткомнуң мурнунга тургузуп, шинтпир күүселдезин хынап турар.

«Найырал» совхозтуң Кара-Тал, Үрбүн сүт-бараан фермаларында мал чемин хайгаарал чокка тургусканындан ону хуулда малдарга чидиртип турганы улусчу контролёрларның рейдилериндеи, хыналдаларындан илерээн. «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы, Хайыракан салбырларында күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак. Ооң ужурундан чамдык бызаа ажаакчылары ийи-үш хүн арагалап, ажааган малын азырап чемгерерин уттуп, даштыгаа хондуруп турган. Ферма кышка белеткелди багай чорудуп, мал чеминиң курлавыры четпес турганындан, чамдык малчыннарның онаашкан ажылынга харымсалгазы кудулаанындан 19 бызаа аштап, доңуп өлгени идерээн. Кышкы үеде грамм-даа сигенни, комбикормну хумагалыг, чөптүг ажыглаары чугула. Ындыг турбуже районда чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары кыштаглаашкынның чугула айтырыынче чогуур сагыш салбайн турары четпес. Ону чайладыры-биле контроль органнары чогуур хемчеглерни ап турар.

В. ИДАМ,
Улуг-Хем районда улусчу контроль комитединиң даргазы.

Найысылалдың дааранылга комбинадында «Комсомолчу прожекторнуң» редколлегия кежигүннери Люба Перфилова, Люся Попова, Галя Караченцева олар боттарының онаашкан ажылынга шудургу чоруун көргүзүп, хөй-нинтичи даалгазын бедик харыысалга-биле күүседип турарлар.

ЧУРУКТА: Люба Перфилова биле Галя Караченцева оларның «Комсомолчу прожекторнуң» эзлчеглиг номерин үндуруп турары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

ҮНҮҮШКҮННҮГ ХУРАЛ

«Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында байдал кандыгыл, ооң малчыннары кыштаглаашкынны канчаар эрттирип турарыл? Барын-Хемчик районнуң улусчу контроль комитеди бодунуң үнүүшкүнүг хуралынга ук айтырыгны чугаалажып көргеи.

Улусчу контроль органының кежигүннери салбырның болгаш ында ийи сүт-бараан фермаларының ажылын хынап көргеи. Хыналдадан кыштаглаашкында элээн чогумча чок чүүлдер илерээн. Чижээ, мал чеминиң курлавыры зоотехниктиг нормага безин четпес: чүгле февраль айны төндүрүп болур. Ол эвээш мал чеминиң кампалгазы база багай.

Бижиктиг-Хая сүт-бараан фермазында мал чемин хемчээл чокка (децэвлевейн) аная-ла чер кырынче чажыл берип турар. Оңгачалар кайда-даа чедишпес. Мал чеми болбаазырадыр цек база чок, ажыглалга киирип четтикпээн. Ооң уламыдан чем холулуг эвес.

Мал чеминиң кадагалаарын, хемчээрин болгаш чарыгдаарын Монгуш-Кыс харыылаар ужурлуг. Ынчалза-даа ол «меңээ мал чеминиң кым-даа хүлээдип бербээн» дээш, ук ажылче сагыш салбаан. Ындыг болганда, мал чеминиң учёт-отчёду сандараан. Фермада бир кудук база ажылдаастаан. Кыштаглаашкынның мындыг байдалындан малдың продуктулуу чавызап турар. Сүт саалдазы эрткен чылдың бо үезинден 37 хуу кудулаан. Сүт хүлээп алыр черде контроль кошкаан: сүттүң чарыгдалы ковудээн, а күрүнеге садары эвээжээн.

Фермаларда зоотехниктиг болгаш ветеринарлыг учёт чогуур деңнелге четпес. Чаш бызааларда им-демдек-даа чок, кажан төрүттүгени-даа, деңзизи-даа билдинмес. Мал тарып боозадыр пункт соок. Чамдык аарыгларга удур профилактиктиг ажылдарны чорутпаанындан малда хорамча база бар.

Бижиктиг-Хая фермада чунар-бажың септеттинмээнинден күскү соок-биле денге хагдынган. Бажыңнарның одаар чүүлдери үстүп турар. Бо-ла чылдагаан-биле ясли, клуб каш-даа катап хагдынган.

Ажыл-агыйжы эвес чорукту кыска хуусаада эдерин салбыр эргелекчизи К. Товарыт-тайга болгаш ында тускай эртемниглерге улусчу контроль комитеди даскан. Районнуң улусчу контроль комитединиң бо үнүүшкүнүг хуралы Бижиктиг-Хаяда ажылдап турар кижилериниң харысалгазын белдиериниге, илереттинген четпестерни чайладырынга ажыктыг болган. Комитет үнүүшкүнүг хуралдарны моон соңгаар кылыры планнап турар. Ындыг хуралдарга түс черниң чуртткечилары база киржип, санал-оналыг берип турар.

Х. МОНГУШ.

ЧЕТПЕСТЕРГЕ ЭПТЕШ ЧОК

Делгем, чырык өрээл. Ындамында одуруглай тургускулап кааи даараныр машиналар. Мында комсомолчу Херелмаа Дүпчүрден эгелээш, хоочун ажылчын Арамаа Максырга чедир ажылчыннар-ла хөй. Эрзинге келген санында-ла мацаа кирер болгаш бо көрүш караамга хире-хире чуруттунуп кээр. А Мария угбай үргүлчү-ле ыцай-бээр кылаштаан, ол-бо кижи-биле чугаалашкан турар.

Чоокта чаа амыдырал хандырылга комбинадынга база катап чордум. Мария угбай база-ла бо. Чогум үүн кылып чоруп турарын айтырарымга, «ажылчыннарның даарааи хептерин көрүп тур мен» дей тыртып кагды. Мен база-ла оларны аңдара-дүңдере туткуладым. Хеп ышкаш хеп-ле болду. Оон комбинаттың директору, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи Има Декпиш-оол, ында партбөлүк организакчызы Василий Дарыма олардан соңуургаарымга, Мария угбай ында улусчу контроль бөлүүнүң даргазы кижи болду.

Эрзинниң амыдырал хандырылга комбинадының ажылы каш чыл мурнунда элээн кошкак турган. Оон ажылдакчыларының кылган ийик-хевиниң шынарының багайын чон бо-ла чемелээр турган. А ам херек көңгүс өскерилген. Суурларда кижилер туржук, ырак-узак черлерде малчыннар комбинаттың ачы-дузазын бажыңындан азы өөнден үнмейн-даа ажыглап орар апарган. Ында улусчу контроль бөлүүнүң мацаа ккиргеи үлүү улуг.

Амыдырал хандырылга комбинадында улусчу контроль бөлүүи коммунист Мария Суваң-оол дөрт чыл ажар даргалап турар. Ол болу ында хоочун ажылдакчыларнчң биреэзи, даараныкчының мергежилинге каш-даа аныяктарны өөреткен. Оон үре-түңнелдиг күш-ажылын чазак белии-биле үнелээн: «1973 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» хөрек демдээ-биле болгаш Совет Тываның үжен чыл оюн таварыштыр РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле ону шаңнаан.

Комбинатта улусчу контроль бөлүүнде үш кижи бар. Оларның кайызы-даа даандырган ажылынга кызымак. Чижээ, комсомолчу кыс Оля Чымба бодунуң ажыл-ижи-биле болгаш эвилең-ээлдек аажы-чаңы-биле чонуң хүндүткелин чаалап алган. Ындыг боорга, ону комбинаттың дирекциязы бодунуң күсели-биле курсче өөредип чоруткан. Ол ам тускай эртемниг быжыкчы болур.

Улусчу контроль бөлүүнүң планын чогаадырда болгаш ону амыдыралга боттандырарда партбөлүк-биле дугуржуп ай турар. Планда көрүнген ажылды ыяап-ла күүседири, чаңчыл болу берген. Комбинатта четпестериң эвээжеп турар чылдагааны ында. Олар үүгле тодарадыкчы чылда безин машина-техниканың ажаалдазының, пөс-таавы камналгазының, бүдүрген продукцияның шынарының, күш-ажылдың сагылга-чурумунуң дугаймда болгаш өске-даа рейдилерни организастаан. Контроль бөлүүнүң кежигүннери рейдилерден өске хыналдаларны база чорудуп турар.

Улусчу контроль бөлүүнүң рейдилери машиналарның ажыглалында болгаш эдилелинде, складта бараанның кадагалалында, даараан хептериниң шынарында эвээш эвес четпестерни илереткен. Ол бүгүнү чайладыр дугайын коллективтиң нинти хуралынга чугаалашкаш, хемчээн дораан алгылаан. Ук четпестерни чайладырынга кижи бүрүзү киржип турар. Чижээлээрге, гаражты арыгшевер, эмге-секселиг тургузарынга шефти организастаан. А үрей кылдынган азы шынары куду болган продукцияны буруулуг кижилерге боттарының күсели-биле эде кылдыртыры чүрümчаан.

Комбинаттың машиназын шын эвес ажыглаан турган бир чолаачыны ажылындан үндүрген. Амгы чолаачы Сүрүң Серээ техниканы камныг эдилээринден, чөп ажыглаарындан аңгыда комбинаттың өске ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Ооң малчыннар далдарынга, бригада төптерингe болгаш сүт-бараан фермаларынга комбинаттың бараанын садып, чамдык чагыгларны хүлээп ап чоруурун бо-ла көрүп болур.

Чонуң чагын чогуур хуусаазында күүселири, продукцияның шынары, пөс болгаш өске-даа материалларны камныг чарыгдаары дээн мишкаш айтырыглар улусчу контроль бөлүүнүң кичээнгейниң төвүнде. Ындыг ажылдарны контролёрлар үргүлчү чорудуп келгениниң ачызында комбинат багай эвес түңнелдерни чедип алган. Оон чонга ачы-дуза чедирери тоску беш чылдың эрткен чылдарында 52,5 хуу, а чүгле тодарадыкчы чылда — 14,1 хуу өскен.

Амыдырал хандырылга комбинады чон-биле сырый харылзаалыг. Коллективтиң ажылчыннары бригадаларга болгаш фермаларга, суурларга болгаш аалдарга үргүлчү чедип, боттарының ажылының дугайын чугаалап бээри эвес четпестерни илереткен. Ол бүгүнү чайладыр дугайын коллективтиң нинти хуралынга чугаалашкаш, концерт үндүрүп турарлар. Чүгле Эрзиниң эвес, харын республиканың мурнакчы коллективтериниң бирээзи болу берген бо комбинат Совет Тываның 30 чыл оюн таварыштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан. Ында чазактың шаңналын алганнар база эвээш эвес.

— Хүн бүрүнүң ажылындан эгелээш, рейдилер организастаарынга чедир бүгү айтырыгларны партбөлүктүң удуртулгазы-биле кылып, илаңгыя партбөлүк организатору Василий Дарыма-биле сүмележип турар бис. Бистиң ажылывыска коллективте кижи бүрүзү дузалажып турар. Мацаа ылаңгыя «Комсомолчу прожектор» кежигүннеринге четтирдим дивес аргавыс чок—деп, Мария Суваң-оол чугаалаар болду.

Ажылчы чонуң калбак масса-лары улусчу контроль органнарын дамчыштыр экономика, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунда байдалды хынаар эргени боттандырып, эргелеп-башкарылгага киржип турар. Ооң база бир бадыткалы — Эрзиниң амыдырал хандырылга комбинадында улусчу контроль бөлүүнүң ажылы ол.

К. ЧООДУ.

Мария СУВАҢ-ООЛ. В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ХАРЫЫСАЛГА БЕДЭЭН

Үлетпүр бүдүрүлге болгаш албан организация черлеринде улусчу контроль бөлүктери болгаш постулары ажылын парторганизацияларының удуртулгазы-биле боттандырып турар. Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, ону организастаарын экижидер талазы-биле хөй-нинти организацияларының олар ёзулуг дайынчы дузалакчызы болур.

Күш-ажылдың болгаш хөй-нинтиниң сагылга-чурумуи хажыдар, чылдагаан чок черге ажыл шагы үзер, арагалаар, онаашкан ажылынга, амыдырал-чуртталгазынга харысалга чок чорук-биле эптеш чок демиселди республиканың Садыг министерствозунуң базазында улусчу контроль бөлүү чорудуп турар. Контролёрлар үстүнде айтырыгларга хамаарыштыр рейдилерни, хыналдаларны айда бир катап, а херек апарганда эдлиг чокка чорудуп турар. Оон түңнелдерни бөлүктүң хуралдарынга чугаалажырдан аңгыда, месткомнуң болгаш бүдүрүлгениң нинти хуралдарынга база чугаалашкан турарын чедип алган. Ол болзе контролёрларның чоруткан ажылының дээштиин бедиткен. Ам базада ажыл шагы үзер, хөй-нинтиниң корум-чурумуи хажыдар таварылгалар колдуунда чок апарган.

Базада ам ажылдан турар бөлүктү 1974 чылдың февральда соңгаан. Оон составында 19 кижи бар. Олар боттарының харыылап турар ажылдары-биле чергелештир хөй-нинтичи бо даалганы идепкейлиг, бедик харысалга-биле күүседип турар. Ынаңгыя улусчу контролёрлар Л. Мажарова, А. Залан олар боттарының инициативазы-биле базаның складтарында бараанларның кадагалалының дүрүмнерин хажыдар фактыларны илередип, күш-ажылдың сагылга-чурумуи хажыдарлар-биле демисежип, бөлүктүң идепкейлиг контролёрлары болу берген.

Нинтизи-биле база тодарадыкчы чылда бодунуң ажыл-чорудулгазынга база багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Бараан саарылгазының планы декабрь 18-те 107,5 хуу күүсеттинген. Пландан ажыр 2510 муң рубльдиң бараанын сайгарган. Фондуга немей 920 муң рубльдиң бараанын садып алган болгаш пландан ажыр орулга 36 муң рубль болган. Тоску беш чылдың дөртү чылының планы 105,3 хуу күүсеттинген. Бо чедишкиннер — базаның ажылчыннарының, специалистериниң күш-ажылчы сагылга-чурумунуң экижээнинин, онаашкан ажылынга харысалгазының бедээнинин түңнели болуру чугаажок.

А. ДРОЗДОВА.

РСФСР-НИҢ АВТОНОМНУГ РЕСПУБЛИКАЛАРЫНДА

● Электроннуг «мээ» дузалап турар

Марий АССР-ниң наймысылыкда «Электроавтоматика» заводтуң бүдүрүлге башкарар автоматчыткан системазы бодунуң «ажылчын хүлээлгелерин» күүседип эгелей берген. Заводтуң саналга төвүүн үндезини «Минск-32» деп электроннуг саналга машиназы апарган.

Заводтуң электроннуг «мээзи» чиг-этке болгаш материалдарга хереглелди, бүдүрүлге программазын күүседиринге негеттинер күш-ажылды болгаш дериг-хереклерниң ажылдап турарының ажыктыын санап, цехтерде кезектерниң шимчээшкинин хынап турар. Бүдүрүлге башкарар автоматчыткан системаның дузазы-биле ам үжен хире технология болгаш башкарылга айтырыглары шинтпирлеттинин турар апарган.

Беш чылдың доозукчу чылында заводка бүдүрүлгениң хемчээли 12 хуу ажыг немей улгадыр. Технологтуг чорудулгаларны автомат-биле хынаар болгаш таарыштырар 100 хире херексёлдерни эде кылып үндүрерин шингээдип алыр деп шинтпирлээн. Ол сорулгаларны эвээш чарыгдалдар үндүрүп тургаш чедип алырына башкарылганың автоматчыткан системазы база дузалаар апаар.

В. АЛЕКСЕЕВ,
СЭТА-ның корр.

Йошкар-Ола.

● Карабулактың немелдери

Чечено-Ингушетияда Карабулактың курган реагентилер заводунга чаа марканың хоюг порошок хевирлиг продуктузун бүдүрерин шингээдип алган. Чер иштинин ханызында белик температурага дой эзилдирин бодунуң шынарларын чидириптер. Ол эзилдиригге тускай реагентиин холуптарга, ооц изигге шыдамык чоруу эжижий бээр.

Карабулакта ол завод — ындыг хевириңи чуртта үгле чаңгыс бүдүрүлгези-дир. Ооц бүдүрген «хуулгаазын порошоктарын» нефтеразведчиктер ажылдап турар эң-не янзы-бүрү адрестерлиг черлерже үдүрүп чорудун турар.

Беш чыл планын 1975 чылдың ноябрьда күүседир дээш чарыш ол бүдүрүлге черинде калбарган. Заводтуң коллективи беш чылдың доозукчу чылында пландан ажыр 120 муң ажыг рубльдің химиктиг агрегаттарын бүдүрер деп хүлээлге алган.

Г. НАСОНОВ,
СЭТА-ның корр.

Грозный.

● Элбек дүжүт дээш демиселде

Соңгу Осетияның чер ажылдыглары көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүнүң бижыг үндезинин салып турарлар. Республиканың колхозтары болгаш совхозтары «Сельхозтехниканың» район салбырының дузазы-биле 450 муң тонна органиктиг чемишчидилгелерни шөлдерге аппарып төккен, ол болза планда көрдүнгининден 150 муң тонна хөй болган. Ооң-биле чергелештир олар машина техниканы септээриниң темпизин дүргедели, үрезин фондузун часка белеткеп турарлар.

Киров районунуң «Кавказ» колхозта Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Руслан Дзгоевтиң механизастаттынган сураглыг звенозу тоску беш чылдың доозукчу чылында элбек дүжүт дээш демиселге үлегер-чижээн көргүзүп турар. Ол звено гектардан кукурузаның 100 центнер дүжүлүн өстүрүп, ажаап алыр деп шинтпирлээн, ол дээрге эрткен чылдыындан 27 центнер хөй болуп турар. Звенога быжыглаан чер ам часка бүрүү-биле белеткеттинген. Суггат чок черлерни эң эки агротехниктиг хуусаларда аңдаргаш, аңаа органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни элбээ-биле төккен.

Т. ЕФИМЦОВ,
СЭТА-ның корр.

Орджоникидзе.

● Чуваш АССР-ниң марказы-биле

Полупроводниктерде кылган чаа приборларның баштайгы бөлүүн Чебоксарының электроизмеряшкиннер приборлары кылыр заводу бүдүрүп үндүрген. Ындыг тургузугларны — электри сигналдарының коммутаторларын эндере бүдүрген бистиң чуртувуска ам эң баштай эгелээни ол. Оларны электротехника болгаш химия үлетпүрүнүң бүдүрүлгелеринде технологтуг чорудулгаларны автомат-биле хынаар системаларга ажыглаар. Ол бүдүрүлге чериниң 12 кылыгларына күүнеиниң Шынар демдээн тывыскан, ооц продукциязын бистиң чуртувустун бүгү республикаларынче чорудуп турар. Чуваш маркалыг шын хемчээр приборларны энергетикада, металлургияда, автомобиль болгаш хем транспортунда калбаа-биле ажыглап турар. Беш чылдың доозукчу чылында заводтуң конвейерлериңден дөрт миллион хире янзы-бүрү приборлар үнер.

В. ЖЕЛЕЗНОВ,
СЭТА-ның корр.

Чебоксары.

● Автомобильге — ачы-дуза комплекизи

Автомобильдериң техниктиг ажаалдазын кылыр Удмуртияда эң улуг станцияны ажыглалга киирер дугайында актыга күүне комиссиязы ат салган. Ону Ижевскиниң автозаводунуң чоогунда туткан. Ол ада-чуртка болгаш даштыкыга кылган дериг-хереклер-биле хандыртынган, ол дериг-хереклерниң дузазы-биле автомобильдиң «аарыыының» чылдагаанын хыска хуусаада тыпкаш, үрелген черлерни элер хемчеглерни алыр. Маңаа чылда дөрт муң ажыг автомобильдерниң агрегаттарын болгаш белдирлерин солуп, профилактиктиг септелгени кылып болур.

Хуузунда ажыглаар машиналар парыгының техниктиг хандырылгазын эжижидер сорулгаларны шинтпирлевишаан, ол чаа төп автомобильдериң эпти-ле үрели бээр черлериниң дугайында, машиналарның конструкциязын моон соңгаар сайзыраңгайжыдарының талазы-биле садып алыкчыларның негелделериниң дугайында информацияны чыыр арганы база берип турар. Республикага автосервистиң ам-даа 'йын бүдүрүлге чериниң тудары көрдүнген.

Ю. КЕДРОВ,
СЭТА-ның корр.

Ижевск.

● Аныяктарның төлевилелин ёзугаар

«Бурятгражданпроект» институтуң архитекторлары Бурятияда эң баштайгы он йи каът чуртталга бажыңын төлевилел турар. Чер шимчээшкини тос балл чедип турар Забайкальеге хөй каът бөлик бажыңар тудуп болбас деп санап турган. Акы-дуңма Узбекистанның тудугжуларының дуржулгазын кызымаккай өреним көргеш, аныяк архитекторлар төлевилел ажылын кыла берген.

Улан-Удэниң төп кезээнче баар черге, Селенгиниң бедик эрикинге чаа бажың турултар. Ооц-биле кожа база йи шак ындыг бажыңны тударын планнап турар. Ол тудугларның доостуру-биле кады Бурятияның найысылалының төвүн чаартыры бүрүү-биле доостур, аңаа тутканг чуртталга бажыңнарынга эң эки таарымчалыг байдалдар тургустунар, аңаа амыдырал хандырылга болгаш садыг черлерни база тургузар.

Төп микрорайониуң төлевилелиниң авторлары болур «Бурятгражданпроектиниң» аныяк архитекторларының төлевилелин ёзугаар ам Бурятияның аар үлетпүрүнүң баштайгызы — локомотив-вагон септээр заводтуң эмнелге комплекизин тудуп турар. Ооц сөөлүнде «Бурятгражданпроект» институту Байкал-Амур магистралының Витим станциязының вокзалын болгаш чуртталга суурун төлевилел эгелээр.

Д. САНЖИЕВ,
СЭТА-ның корр.

Улан-Удэ.

● Тайгага боо атпастаан

Бо кыжын Тываның тайгаларынга аңчы аң дилеп чорупторар эвес, харын арганың аңмеңи кижиже чоокшулап кээп турар апарган. Аргага боо даажы дыңналбастаан.

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң тускай доктаалын ёзугаар аңнаарының хуусаазын кызырыл, аңнарны камгалап турар. Аңнарның таварышкан берге байдалын барымдаалаш, ындыг доктаалды хүлээп алган. Кыжын хар, ылаңгыя тайгаларга аажок улуг болган. Баштай чылааш, ооц соонда сооптарга, чиңгистер болгаш оът-сигеннер дош-биле дуй шыптына берген. Чем дилээн буур-буланнар, тооргулар, сыын-мыйгактар, элик-хүлбүстер, чер хаваннары тайгадан үнгеш, кижилер турар черлерже чоокшулап чедип келгеннер.

Аңнарны камгалаар төлээде, ажылчы чоннар депутаттарының көдээ болгаш суур Советтериниң чапынга «тайга патрульдарын» организастап тургускулаан. Егерьлер болгаш оларның дузалакчылары чемгерилге шөлдерин белеткеп, сигенни, көк суланы аңаа чедирип, хайырларны кылып берип турар. Республикада тайга «столовояларын» кылырынга хереглээри-биле немелде акша-хөренгилерни тускайлап үндүрүп берген.

В. ЖИЛЯКОВ,
СЭТА-ның корр.

Кызыл.

СОВЕТ КИЖИГЕ

Ажылчы чоннарның чаагай байдалын боттуу-биле бедидери тоску беш чылдың кол сорулгазы болгай. Нинтилел фондуларының күсели-биле чугула социал хемчеглерни база боттандырып турар.

Чижээ, 1974 чылдың ноябрь 1-деи эгелээш ортумак орулгазы кижи бүрүзүнге онаштыр бежен рубль четпес өгбүленің сес хар чедир уруг бүрүзүнге ай санында 12 рубль немелде дузаламчыны тыпсырын доктаатган. Ол чаагай херекке 1 миллиард 800 миллион рубльди чарыгдаар. Ол ышкаш эрткен чылдың декабрь 15-тен эгелеп инвалидтерге база азырадыкчызын оскунганы дээш пенсия дузаламчызын өстүрген.

Тыва АССР-ниң күүне бюджединиң барык-ла 60 ажыг хуузун чоннуң хадыкшылынын, аныяк сөлгалдың өредилге-кижизидилгезинин хереэнге, кырып назыланнарга база кемдеп-кергээннерге пенсия дузаламчызынга үндүрүп турар. Бистиң школаларывыста, өредилге черлеринде 50 муң ажыг уруглар күүнеиниң халас хандырылгазында өореним турар. А оларның иштинде 8 муң ажыг кижи күүнеиниң долу хандырылгазында. Сес харга чедир 50 муң ажыг уругларның хөй кезии яслисадтарда. Хөй өг-бүлелер чаа немелде дузаламчыны ап эгелээн. Республиканың чонунуң сес кижинин-не бирээзи пенсия, дузаламчыны ап турар. Чүгле эрткен чылын безин совет күүне Тываның чонунга бөй ийи миллион чыгыы рубльдің пенсия, дузаламчызын бертен.

Ажылчы чоннаркың чаагай байдалын бедидер талазы-биле партианың болгаш чазактың салган сорулгаларын боттандырарынга Тываның социал-хандырылга ажылдакчылары үлүүн киирип, чамдык чедиишкиннерни чедип ап турар.

Каа-Хем, Бин-Хем, Таңды, Бай-Тайга райкүүскомнарның социал-хандырылга киллистери эрткен чылын пенсия, пособие тургузарына, ону төлээринге частырыг чок ажылдап, эки түңнелдерлиг болган. Бүренде, Бай-Сөөтте, Хөндергейде кыраннар болгаш инвалидтер ажаар интернат-бажыңларда ажыл эки тургустунган. Кызылда караа көзүлбестерниң бүдүрүлге-өредилге чери бодунуң ажылын эдээн эжижидип, Сибирь болгаш Чөөн чүк зоназынга тиилекчи болуп, Бүгү-россияның караа көзүлбестер инитилелиниң шилчиир Кызыл тутун алган.

Республикага социал хандырылга ажылларын улам сайзыраңгайжыдар талазы-биле ам-даа улуг күштү, энергияны угландырып, шинтпирледе чогуур чүүлдер хөй. Тес-Хем, Барыын-Хемчик, Эрзин райкүүскомнарның социал-хандырылга киллистери (эргелекчилери М. Чимит, С. Сарыг-оол, Т. Сёхачева) боттарының ажылдарын негелдете дүүштүр тургузуп шыдаваан турар. Ылангыя чоннуң хомудалдары, билдириишкиннери үзүктелбейн келген. Кижилерге кичээнгей, сагыш човаашкын четпезинден пенсия, пособие алырда ай-айы-биле маңаар чоруктар бар. Инвалидтерге хуусаа четкенде боттарында эмчи комиссияларынга киирер туржук, оларның алыр пенсиязын хажыдар чоруктар эвээш эвес.

Чамдык райсинарда пенсия, пособие ажылдарын харыылап турар ажылдакчылар хоойлуну четпес билип, ону боттандырарын шыңгыы сагыварын турар. Моон уламдан үгле эрткен чылын безин 3 муң ажыг рубльди социал-хандырылга ажылдакчыларының буруузу-биле ажыр төлээн. Чамдык районнарда профэвилел, сан-хөө органнары-биле харылзаа кошкак. Чижээ, Эрзин райкүүскомунуң социал-хандырылга киллизинин эргелекчизи Т. Секачева бо ажылды кошкак тургусканындан профэвилелдериниң төлээзи хөй таварылгада комиссияның ажылына киришпейн келген. Орулгазы эвээш өг-бүлелериниң уругларынга дузаламчы чедиңерде «Чаа орук» колхозта 30 ажыг иеге ону үгле оларның билдириишкинин барымдаалап төлеп турар.

Ол ышкаш Чөөн-Хемчик районда чеди хар чедир бичин чаштар 8 муң ажыг. А чоокку хүннерге чедир үгле 76 уругга дузаламчы тывыскан.

Республикада хөй колхозтарның, совхозтарның, албан организацияларының удуртукчулары нелериниң билдириишкиннерни үр үеде шинтпирлевейн, чылзын, акша чогунга чылдагаан кагар чоруктар турган. Райкүүскомнар ындыг четпестерни шыңгыы көөр болза эки.

Даймына хиржин тура бептик-бежелге таварышкан инвалидтериниң болгаш мөчээн дайынчыларының өг-бүлелериниң кежигүннерин бүгү-ниитиниң сагыш човаашкыны-биле бүргээн. Оларга болдунар-ла арга-биле дузалажыры коллективтериниң, чер-чер Советтериниң удуртукчуларының хүлээлгези. Бо талазы-биле чедир хылза чогуур чүүлдер бисте хөй. Үгле Кызыл хоорайда безин бежен ажыг инвалид, мөчээн дайынчыларның өг-бүлелери таарымчалыг ораи-бажыңга четтикпээн. Чоңга ачы-дуза чедирер албан черлеринге барганда инвалидтер эдлеп маңаа, шүүдээр таварылгалар бар. I, II бөлүктүң инвалидтериниң чагыын ёзугаар бараанларны садып, оларны бажыңнарына чедирип хандырар ажылды Кызыл-садыг коллективи четпес организастаан. Оон ыдай будун оскунган инвалидтерни кылымал протезтер-биле хандырарынче кичээнгей салыры база чугула.

Республиканың кадык камгалал органнары-биле кады социал хандырылга органнарының эмчи комиссияларының мурнунда эмнелге-профилактиктиг ажылды эжижидер талазы-биле улуг сорулга турул турар. Өкпе, чүректің, хан базыышкынының аарыглары, кемдеп-кергээр чоруктарны эвээжедир, ону эмнээриниң үре-түңнелдиин эжижидер. Республиканың социал хандырылга органнары совет кижиниң чаагай чоруун бедидериниче угланган бүгү-ле ажылдарга бо доозукчу чылда улуг базынарны кылыр.

Н. КУНЧУН,
Тыва АССР-ниң социал-хандырылга министри.

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

ПАРИЖ ДУГУРЖУЛГАЗЫН КҮҮСЕДИРИ ДЭЭШ

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазын чарганының ийи чыл ою ВДР-ниң төп солунарының кол темазы болу берген. Ол дугуржулганы чарганы вьетнам революцияның бурулгаарларынга таарымчалыг чаа байдалды тургускан тиилелге болган деп, «Нян зан» солун мурнуку үүлүнге бижээн.

Ынчаныже Тхиеунуң бөлүү Париж дугуржулгазын эрткен ийи чылдың дургузунда үреп келген, хосталган девискээрлерни эжелеп алыр, «тайбың-чыдылга» тургузар дээр дайылдажышкыныарны доктаамал чорударынче хамык күштерин мобилизастаан; сайгон ужар чүүлү МВР-ниң Революстуг түр чазааның контроллап турар хөй-хөй девискээрлерни дерзин бомбалаан. Мурнуу Вьетнамда тайбың болгаш национал чөпшээрежилге дээш туржуп турар бүгү кижилерге удур дерзин дорамчылалдар күштелген деп, «Нян зан» демдеглээн.

Вьетнам улус хамаарышпас чоруктуң болгаш тайбыңның, Париж дугуржулгазын камгалаарының тугун бедик киискидип, империалистиг бөлүктериниң болгаш Тхиеу бөлүглежишкинниң ол дугуржулганы күүсеттирбес, революстуг администрацияны узуткаар дээр ораллажышкыныг даймы чорудуксаар бодалдарынга удур политиктиг, дайын, дипломатия фронтуларынга демисел чоруларын күштелдирген деп, солун демдеглээн.

* * *

Ханойга ВДР-ниң хөй-ниитизиниң митингизи болган. Митингини Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазын чарганының ийи чыл оюнга тураскааткан. Митингиге ВКП ТК-ның секретары Суан Тхюи илеткел кылган.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙГА

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Петтиң минерал чемишчидилгелер бүдүрер чаа заводу чарбалаан баштайгы тонна-тонна мөөвиняны бүдүрүп үндүрген. Завод чылдың-на 1 миллион тонна кылымал чемишчидилгени бүдүрүп берип турар апаар. Пет заводунуң ажылдап эгелей бергенин — Социалистиг Венгрияның көдээ ажыл-агыйын химнжидериниң калбак программазын боттандырарынга чугула болуушкун болур.

Тарын турар черниң бир гектар шөлүнге онаштыр алырга, чемишчидилгелер сөөлгү 15 чыл дургузунда ВУР-га барык алды катап көвүдээш, 1974 чылда 171 килограмм болурунга четкен факт ол талазы-биле чедип алдынган түңнелдерни тодаргай көргүзүп турар. Чурттуң кооперативтеринге болгаш күрәжил-агыйларынга көдээ ажыл-агыйның хол-хол культураларының дүжүдүнге ол чаагай салдарлыг болган: эрткен чылын Венгрияга бир гектардан кызыл-тас дүжүдү ортумаа-биле барык 47 центнер болган.

Португал Компартиянның документизи

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португал Компартиянның Чиңгине секретары Алваро Куньял ПКП ТК-ның сөөлгү пленумунга хүлээп алганы документини поне-бниикте Лиссабонга болган парлалга конференциязынга номчуп дыңнаткан.

Документиде чурттуң политиктиг байдалының ужурун Коммунистиг партианың таймылыраанын айыткан, Португалияда демократтыг революция амгы үеде шинтпирлиг үе-чаданы эртип турар деп ында чугаалаан. Португалия болза монополияларга болгаш улуг чер хөренгитеннеринге удур чайгылыш чок демиселди чорудуп, чурттуң экономиказын башкаржырынга ажылчы чон массаларын киириштирин калбартып турган, амгы экономика бергелерин ажып эртип шыдаар деп, документиде чугаалаан.

Демократтыг революцияны улам калбартырын реакцияның шаптыктаксаан ораллажышкынарынга удур хемчеглер алыры эргежок чугула деп, Компартианың документизинде чугаалаан.

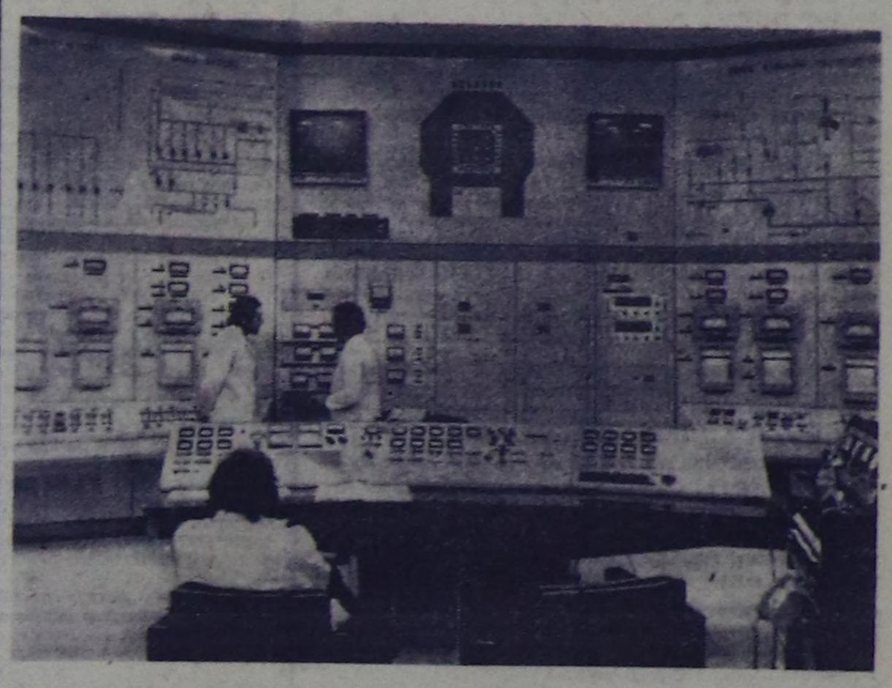

ПОЛЬША УЛУС РЕСПУБЛИКА. Варшава чоогунда Сверктиң ядро шинчилээр институдунда турар болгаш Польшаның улуг эртемдени Мария Склодовская-Кюриге алдар кылдыр, оон адын алган «Мария» реакторга баштайгы ядро реакциязын боттандырган.

Социалистиг чурттарның эң улуг реакторларының биреэзи «Мария» реактор бооп турар, ону совет тускай эртемниглериниң техниктиг дузазы-биле тудуп турган. Ону тудуп турзарын планнаттынган хуусазындан эрте дооскан. 1975 чылдың майда «Мария» төлевилеттинген—30 муң киловатт күүлүт болурун чедип алыр. Оон ыңай, реакториуң күүзү ийи катап улгадыр. Аңаа ядро физиказының болгаш техниказының шинчилеелдерин, келир үениң энергетика реакторларынга материалдарны болгаш кывар чүүлдү хынаарын, ажыглаалга чаа технология шингээдип алыр ажылдарны чорудар.

Польшаның улус ажыл-агыйының хереглелдеринге радиоактивтиг изотоптар бүдүрүп бээри үнелеп четтинмес ужур-дузалыг болур. Ам безин эртем, үлетпүр болгаш медицина сорулгаларынга ажыглаар 600 хире изотоптуг бүдүрүп турар.

ЧУРУКТА: реакторуң ажылдаарының хыналда черинде.

ЦАФ—СЭТА-ның фотозу.

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

БЕРЛИН. ГДР-ниң фашизмге удур шимчээшкининиң демиселчилер комитедикиң инициативазын ёзугаар, Берлинге хөй-ниитиниң төлээлекчиларының хуралы болган. Хуралды Освенциминиң фашистиг хоруудал лагеринге хорудатканнарны Совет Армияның костаанының 30 чыл оюнга тураскааткан. Фашизмниң айылдыг хайынга таварышканнарының тураскаалын хүндүткен демдеглээр дээш, республиканың партия болгаш күүне ажылдакчылары, ол өлүм лагеринге хорудаттырып турганнар аңаа келгеш.

ГСЧП ТК-ның секретары, Политбюро кежигүнү Г. Аксен ол хуралга чүве чугаалаан, Совет Эвилели-биле наймыралдың харылзаазын быжыглаарынче чылганнарны кыйгырган.

ЛИССАБОН. Лиссабонга Португалия биле ГДР-ниң аразында садыг дугуржулгазынга ат салган. Ылаңгыя бот-боттарының аразынга садыглажырын эң таарымчалыг болдурар деп ук дугуржулгада айытган.

МАДРИД. Овьеде можунуң судноларын тудар «Астильерос де Хихон» компаниязының 4 муң ажыг ажылчыны ажыл соксадыышкынын чарлаан. Олар ажыл төлевирин улгаттырарын, ажылдаарының байдалын эжижидерин болгаш администрацияны ажылдан шын эвес үндүрткен эштерин ажылга катап киирерин негеп турар.

ОСЛО. Албан хуузунда дыңнаткан барымдааларны ёзугаар алырга, Норвегияның үлетпүрүнүң хөй-хөй адырларында хереэженнер эр ажылчыныар-биле деңге ажылдаш, 15—20 хуу эвээш төлевир ап турар.

СТОКГОЛЬМ. 1974 чылда Швецияның аргыжылга орударынга озал-ондактар болганының түңнелинде 967 кижи өлген болгаш 5000 кижи берге балыглаткан. Ону Швецияның статистика бюрозу дыңнаткан.

ТУНИС. Тунис араб Чөөн чүктүң чурттарынга нефть казып тывар черлерни АКШ-тың күш-биле эжелеп алыр кыжаныышкын кылганын шинтпирлиг буруу шапкан деп, Тунис университединиң студентилеринге Тунистиң даштыкы хректер министри Хабиб Шатти медеглеп чугаалаан.

Израиль эжелекчи даймының уржуктарын узуткаары дээш араб улустарының демисели-биле Тунистиң чаңгыс эп-сеткилдиин министр бадыткаан.

ДАР-эс-САЛАМ. Анголаны хостаары дээш улусчу шимчээшкининиң (МПЛА) даргазы Агостиньо Нето хөй нефтилиг Анклав Кабинданы Анголаныңоон өске кезээнден бирээн чүктүң империалистиг хүрээлеңнериниң чарыл алыксаан ораллажышкыннарын бурруу шапкан.

АДДИС-АБЕБА. Түр шериг чазактың меделгелин Аддис-Абебага чарлап үндүрген. Эфиопияда бооп турар социал-экономиктиг чаартылгалар бүгү эфиоп улустуң күзел-бодалдарынга дүүшкен болгаш ооц амыдырал шыдалын улгаттырарынче угланган деп, ол медеглелде чугаалаан. Дүжүттүкеш хайының өнчү-хөреңгизин хавырганы болгаш банкыларны, страхование компанияларын, сан-хөөнүң өске-даа албан черлерин национализастааны ажылчы чон массаларының эргежыктарынга дүүштүр экономиканы шын хөгжүдериниң хереэнге баразын боон турар. Чаа Эфиопияны чечектелдиреринге ачы-дузалыг тургузукчу ажылышке бараан болурунче бүгү эфиоптарны медеглелде кыйгырган.

ДЕЛИ. 1974 чылда фабрикага бүдүрген аргыглыг пес кылыгларын Индиядан даштыкы чурттарга садары барык 50 хуу көвүдээн. Оон түңнелинде чурттуң даштыкы валюта-биле алган хөреңгизи 1973 чылда 2,2 миллиард рупий турганынга деңнээрге 3,3 миллиард рупий болган.

ВАШИНГТОН. Эрткен чылдың ноябрьда АКШ-тың конгрезиниң болгаш чер-черниң эрге-чагырга органнарының соңгулдазынга 18-тен 21 хар чедир назылыг беш американ бүрүзүнүң дөртү киришкен. Ол статистика, барымдааларын Вашинттонга чизе бюрозу чарлап үндүрген. Бадылаашкын бээр американнар 1974 чылда эң хөй санныг—141 миллион болган. Соңгулда участоктарынга оларның 45 хуузу-ла келген. Ноябрьда эрткен соңгулдага аныяктар, бичё буурай национал-дар болгаш хереэженнер эң улуг соңуургалдыг болган.

БУЭНОС-АЙРЕС. 1972 чылдың мерттан бээр 400 муң хире кижи Уругвайдан чоруй барган. Оларның хөй—30 хардан чаны назылыг кижилер. Ону Аргентинаның эмиграция айтырыгларының эргелели дыңнаткан.

Уругвайдан кижилериң массалыг чоруй барып турарының кол чылдагаанын — бараан өртектериниң үргүлүү улгадып, чурттуң чонунуң дерзин дорамчылалдарга таваржып турары болган деп, ында тайылбырлакчылар демдеглээн.

(СЭТА).

КАДАРЧЫ—АМГЫ ҮЕНИҢ МЕРГЕЖИЛИ

Очерк

Базылбек Айтбаевтиң кырган-ачазы үжүк-бижик билбес ядыы чоруур шаанда байларның кодан хойларын дагларга бүдүн чыл-чылы-биле кадарып чораан. Бүгү амыдыралының дургузунда суурдан ырак эвесте хоорайга ол үгле чаңгыс катап барган, ол аян-чоруунуң дугайын ажы-төлүүнүң уругдарынга сөөлүнде эпти-ле хөөреп берип турган.

Ол дугайын Базылбек Айтбаев сакгып келгеш, хүлүмзүрүй бээр. Ол боду депутат болгаш ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сессиязынга баар дээш чылда ийи катап Москвага ужуп чедип турар. Ол Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, «Бейшеке» колхозта эң-не хүндүлүг кижилериң бирээзи.

Аңгы-аңгы салгалдарның ийи төлээлекчизиниң салым-чолдары дөмей эвес-даа бол, оларның ниити үүлү бар: кыргаачазы шаанда кадарчы чораан, Базылбек база кадарчы апарган.

Базылбек Айтбаевтиң бажыңы — маңалыг эки, хөй өрээлдерлиг, бүгү-ле үүлдери таарымчалыг, четче бүрүн. Огород чанында ханы эвес чоогада оожум хемчигеш мөңгүн дег кылаңайнып бадып чыдар, ооц эриктерин дургаар чаш чиирбей теректер, суг ишкен хойлар ышкаш, дистинчи бергилээн. Ол-ла хемниң унунда совхозтуң хой фермазы бар, ында өг-бүленің баштыңы хойжу болуп ажылдап турар.

Айтбаевтериң өг-бүлези он уруглуг. Улуг оглу көдээ ажыл-агый институдун дооскаш, колхозта зоотехник болуп ажылдай берген. Ийи уруу институтуң физика-математика факультединде өреним турар. Ийи ортун оглу ам школаны дооскаш, адазы ышкаш, хойжу болур дээн күзелин илереткен...

Шаанда Октябрь революциязының мурнунда ол черниң дагларынга кыргыс феодал-манаптар тергиидеп турар үеде кадарчылар эң-не ядыы түрецги чурттан чораан. Ам хойжуларның өг-бүлелери ийи бажыңныг апарган: бирээзи — суурда бодунуң ёзулуг бажыңы, өскези — хой фермазында, колхозтуң тудуп берген бажыңы. Ында база-ла электри, газ бар болгаш телевизорнуң аккөк экраны чырып турар. Барык-ла хойжу бүрүзү чиик автомобильдиг ийикпе, азы мотоциклдиг. Оларның күш-ажылын хүндүлээр болгаш эки төлеп турар.

17 чыл дургузунда ажылдааш, Базылбек дыка хөй өөренікчилерни кижизиткен. Ооц ам чаа өөренікчизи — ортумак школаның доозукчузу Рыспай Акматов.

Чайгы одарларга — чайлагларга олар хойну дээжежип кадарар. Чайлагның ногаан хевизи Рыспайга баштай аңаа-ла оът-сиген болуп турган болза, ол ам ында үнүш бүгүдезин бирден бирээ чокка эки таныш билир апарган. Аңаа оът-сиген дугайын: бо сиген белоктар-биле байлак, дүү сигенде витаминнер хөй, ол оттуң эм шынары күштүг деп, Базылбек, ёзулуг эртемден кижи ышкаш, айтып берип турган.

Базылбек зоотехниядың болгаш ветеринарияның үндезиниерин Рыспайга таныштыргаш, шприцти канчаар ажыглаарын база өөредип каан. Амгы үениң кадарчызы ханы болгаш хөй янзы билиглер чокка ажылдан шыдавас чүве-дир дээрзин Рыспай ам эки билир. Кожазында колхозта дипломнуг хойжулар белеткээр профессионал-техниктиг тускай училищени ажытканы база аңаа таварылга эвес.

Каш-ла чылдар мурнунда төрүүр 100 хойдан 75—80 хураган алырын эки деп санап турган болгай. Базылбек төрүүр 100 хойга онаштыр 170 хураганны республикага эң баштай алган, ынчаарга ооц коданында хой бүрүзү мурнунда үгле ийи килограмм дүк берип турган болза, ам беш килограмм ажыг дүктү берип турар апарган. Чиңге-марын дүктүг хой ажылын хөгжүдеринге чедишкиннери дээш Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты аңаа тывыскан.

Киргизияның хой ажылы ховуларының болгаш дагларның одар-белчиирлиг черлеринде тургустунган. Одарларны эжижидер дээш күүне дыка хөй акша-хөреңгилерни чарыгдап келгеш. Ында одарларны мелиорастаар болгаш суггарар база ол ышкаш чемишчидилгелер төп турган, оларның ажыктыын бедидер талазы-биле ажылдарны чорудуп турар.

Республикада ам 10 миллион хире хой бар. Дараазында беш чылда мал ажылының болгаш семиртиженің чаа-чаа улуг комплекстерин тургузарының ачызында хойларның баш саны улам көвүдээр. Малдың уксаазын эжижидер талазы-биле ажылдарны уламчылаар.

— Бистиң мергежиливистиң перспективазы улуг. Бистиң ийи оглувус хойжулар болур дээн күзелин илередирге, аданеэ бистер: чоруулар чогузун! деп йөрээген бис — деп, Базылбек Айтбаев чугаалап турар.

Владимир ФЕДОРОВ.
(ПМА)

Бистиң календарывыс

АМЫДЫРАЛЫ — МУЗЫКА

Ол бистиң амыдыралывыска шуут чаңчыл апарган: совет кижилериң чаа хүн бүрүү-ле «Төрээн чурт дугайында ырының» байырлыг сергек аялгазы-биле эгелээр. Совет радио миллион-миллион кижилерге Октябрьның, Ленинниң чуртунуң дугайында шыны чугаалаары-биле бодунуң дамчыдылгаларын «Мээң делгем Төрээн чуртум»—деп, чоргаар ыры аялгазы-биле эгелээр.

Ол кайгамчыктыг ырының автору композитор И. О. Дуйаевскийни совет ырларының үндезилекчилериниң бирээзи деп санап турары-биле чөптүг. Оң ырлары бүгү улустуң ынакшылын болгаш чоргааралын чаалап алган.

Ол шылгарангай мастериниң төрүттүнген хүнүнден бээр 75 харлаанын демдеглеп турарывыс амгы бо хүннерде ооң ырларының аялгалары концерт залдарында, радио болгаш телевидение дамчыштыр улам күштүү-биле чаңгыланып турар. Дукаевскийниң ырлары совет кижилериң хүн бүрү амыдыралында чарылбас үдекчи апарган. Оң ырлары он-он чылдарның дургузунда кижилериң ажылдаарынга болгаш амыдыраарынга дузалажып, эрес-маадырлыг чорукче, эки ажылдаарынче кыйырып келген.

«Каховканы», «Хөглүг оолдар ырызын», «Омак салгын дугайында ырыны», «Ужуңар-лы, көге-бугалар», «Школа вальзы» дээш ооң-даа ацгыда он-он ындыг хостуг-шөлээн, кайгамчыктыг ырларны кым билбес, оларга кым ынак эвес боор. Ол ырларның чогаадыкчызы, тургузукчузу шынап-ла улуг мергежилдиг, кайгамчыктыг композитор И. О. Дунаевский чораан.

Композиториуң тывыңгыр, чогаадыкчы мергежили шынап-ла кыдыг-кызыгаар чок, ханы. Ол—сурагжын, нептерээн оперетталарның болгаш балеттериң, фильмнер музыкаларының тургузукчузу. Алдарлыг кинорежиссерлар болгаш сценаристер ону кинону кады тургузушкан эжи кылдыр санап турганнар. «Хөглүг оолдарының», «Цирктиң», «Волга-Волганың», «Чырык оруктуң» автору, ССРЭ-ниң улустуң артизи Г. В. Александровтуң мынча деп чугаалаанындан-на ол дугайы тодаргай апаар: «Дунаевскийниң музыказы кино-чуруктуң чардынмас кезээ, а чамдыкта харын-даа ооң эң-не солун болгаш онзагай белүүшкүну апаргылаар. Ооң музыказы өзүлүг хуулгазының бооп турган».

Ону хуузунда танывыр, билир болгаш ооң-биле кады ажылдаар аас-кежиктиг болган кижилер ону өзүлүг-ла өңнүк, эптиг-өөлдек, чаагай сеткиллиг, ынак композиторувус чораан—деп, бөгүн хүндүткел-биле сактып чугаалап турарлар.

ССРЭ-ниң улустуң артизи композитор А. Г. Новиков мынчаар чугаалап турар:

— Дунаевский мээң угаан-бодалымга буянныг-чаагай сагыш-сеткилдиң ыраажызы кыдыр артып калган. Ооң ырларындан бодунуң үеэнинң кижилериниң—чаа ниитилел тургузукчуларының маадырлыг ажыл-ижинге чоргаарланган хамаатының болгаш патриоттуң үннери чаңгыланып, совет кижиге чоргаарланыышкынның үүг чаңгыланып турар. А ол ырларда сагыш-сеткилди доюлдуруптар аялгаларны дыңнаарга, кайы хире кайгамчык тааланчыг ийик? Ооң ырларын бүгү улус ырлап турар, ынчангаш олар ам-даа дыка хөй чылларда чаңгыланыр дээрзинге шуут бүүрээр мен.

Ат-сураа алдаржып, алгаан шүлүкчүлер В. Лебедев-Кумач, М. Исаковский, М. Светлов олар композиторнуң дыка ынак өңнүктери чорааннар.

Шүлүкчү М. А. Матусовскийниң чугаалааны:

— Дунаевский-биле ройял артынга ужуражыры дээрге, өзүлүг чогаадыкчы школага барганы-биле дөмей болур турган. Мен ону көөр аас-кежиктиг чордум-даа. Бодунуң чогаадыкчы ажылынга дыка-ла шыңгыы негелделиг кижи чүве. Ол дыка-ла улуг күштү, тывыңгыр болгаш ыдамык чорукту үндүрүп турган, делгем, хоюг, тааланчыг чараш аялгаларны чогаадып каан. Аялга дээрге, ырның сүпезини-дир—деп сайгарыштаан ырның бижимелин ол дыка овааарымчалыг барыдаалап, ону бичии-даа хажытпазын оралдажыр турган. Ол бодунуң чогаадыкчы ажылынга улустуң музыка уран чүүлүнүң эң уран мерген чаңчылдарын барыдаалап, аңаа үндезилеп кылып, ырларын амгы үениң онзагай байдалдары-биле байдыып турган.

И. О. Дунаевский улуска өзүлүг-ла улуг болгаш кайгамчыктыг ыр чогаалдарын арттырып каан. Ооң ыр чогаалдары совет уран чүүлүн эртинези бооп кезээ мөңгеде артар.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ КИЖИЗИДИЛГЕ, ПЕДАГОГИКА НЕГЕЛДЕЛЕРИ

Эки өөренири — школачы бүрүзүниң хүлээлгези. Ындыг болганда өөреникчиниң угаан ажылын олче бодамчалыг, шын мөөңнээри чугула. Чамдык ада-иелер уруг-дарыы кызып өөренгени, олар түгле өөредилгезин-не эки кылзын дээн бодалы-биле ургуларны бажың ажылынга шоолуг киириштирбес таварылгалар тургулаар. Ол шын эвес бодал-дыр. Күш-ажыл болза, бичии кижилериң чүвени хайгаарап билириниге, сагынгыр чорукка, бодалды таарыштыр башкарарынга дузалаар.

Бичии ургуларга күш-ажылчы чаңчылдарны өг-бүлеге ботхандыртынылгадан эгелеп шиңгээттирер. Бичии ургуларны бодунуң өрээлин арыг, эңмесескелиг тургузуп, ийик-хевин арыг-силиг кедип билириниге өөредип, кижизитсе чогуур. Чемниң эң бөдүүн, белен хевирлерни чоорту белеткеп шыдаар, аяк-саваны аштап, чуп билир, кодан-девискээрниң чиик, үүрмек ажылдарынга киржип турар кылдыр чаңчыктырары ажыктыг.

Бажың ажылы— ол дээрге, өөредилге болгаш бүдүүлге ажылдарынга ынак кылдыр кижизидериниң баштайгы чадазы ол. Ниитиге ажыктыг күш-ажылга ургуларның баштайгы белеткел чогум-на өг-бүлеге ботхандыртынылгадан эгелээр.

Күш-ажылга ынак болгаш ажылдан чаңчыккан кылдыр кижизидери амыдыралга болдунуң туружун тывар арганы кижиге бээр дээрзин К. Д. Ушинский айтып чораан.

Чамдык нелер, ылаңгыя кырган-авалар, биргиклассчы уруун безин боду хепкерген турарын көрүп болур. Ол дээрге уругну күш-ажылчы, чаңчылдардан оспаксырадып турар, чедир билбээн чорук-тур. Бодунуң күш чедиптер үвезин бичии ургуларг боттары кылыр ужурлуг. Ол болза, күш-ажылчы кижизидилгениң чугула принциптериниң бирээзи ол.

Ургуларны ажылгыр чаагай шынарларга кижизиндериге чугула чүве болза, ургуларның кылган ажылын шын үнелеп деткинри болур. Эгелекчи болгаш чогаадыкчы чорукту илередип, шынарлыг кылган ажылы дээш үнелеп деткинри бичии ургуларга эң эки шаңнал ол дээрзин А. С. Макаренко санап чораан. Ынчалза-даа ону чогууру-биле, өйлүг, чижектиг ажыглаза эки. Ургуларның ажылын үнелээрде чамдык ада-нелериң талазындан педагогиктиг негелдеге дүүшпес чоруктарны кыла бээри таарымча чок.

— Бажың иштин чүп каг, кино көөр акша бээр мен—деп, авазы айбылаар.

— Ыяшты чарып, аванга суглап бер, коньки садып бээр мен—деп, ачазы улажыр. Мындыг хевирлиг материалдыг мактал шаңналдар ургуларны үүгле чүвениң хүнде ажыын бодаар, күш-ажылдың алыс утказын медереп билбес чорукка чедирер. Ынчаар чаңчыккан ургуларг өзүп келгеш, хууда ажык бодааш багай үүлгедиг-даа кылырындан ойталавас бак чаңчылга алыскан кижи апарып болур.

Ооп ацгыда, бичии ургуларны хөлүн эрттир үнелеп мактаар чорук база хоралыг, үргүлчү ынчаар, хөлүн эрттир мактаар болза, бот-тогдунар, улуургак чорукка чедирип болур. Өскелериң ажылын үнелевес, бодун өрү көрдүнер чаңчылга алыскан ындыг кижилерни ол чаңчылдан адырып алыры берге болур.

АДА-ИЕЛЕРГЕ

Хамааты хүлээлгезин чөптүү-биле медереп билген, ак сеткилдиг, шитилелге ажыктыг күш-ажыл совет кижилериниң хан-дамырындан тулуш херээ апарган. Совет школа ургуларны ниитилелге ажыктыг ажылга кижизидип чаңчыктырып турар. Ажылды чогууру-биле үнелеп, материалдыг-даа, сагыш-сеткилдиг-даа мактал шаңналдарын тыпсын турар. Хөй-хей школаларда бүдүүлге бригадаларында өөреникчилер ниитилел бүдүүлгезинге киржил, ажылының ажыын ап турарлар. Тыпкан ажыын хөй нуруузунда коллективтиг хемчеглерге чарыгдан турарлар. (Ырак экскурсиялар чоруур, спорт херектери садар дээн чижектиг).

Өг-бүлеге ургуларның кылыр ажылы түр эвес, доктаамал характерлиг болур болза таарымчалыг. Доктаамал ажылды күүседип турган ургуларг күш-ажылчы чаңчылдарны шиңгээдип албышаан, даанган ажылы дээш харыысалгалыг болур чорукка кижизаттинер.

Ургуларны бичинзиниде-не күш-ажылдың бөдүүн чепсекхеректерлериниң, назы-ларының дүүштүр, шын ажыглан билир кылдыр өөретсе эки. Кандыг херектерли өгге, база канчаар ажыглаарын айтып бээр. Херектерни шын ажыглан билири негеттинер ажылдар кылган таварылгада ургуларны мактап үнелээри чугула.

Өг-бүлеге күш-ажылчы кижизидилгеге улуг кижилериниң үлегери дузалыг. Ургуларг ада-незинин салдары-биле баштайгы күш-ажылчы базымны кылыр. Ада-незиниң ажылга хамаарылгазын бичин ургуларг хүн бүрү көөр чүве болганда, улуг кижилериниң талазындан күш-ажылды үнелеп, ону онза хандыкшыл-биле кылырының чугулазы-даа инда. Элээди ургуларның кижизиг мөзүү канчаар хевирлеттинерил, ажылга тура-соруккур чоруктуң көстүп келири, амыдыралче кандыг кижи болуп кирери—бо бүгү бирги эөлчегде ада-нелерден хамаржыр.

Бодунга чоок кижилерни хүн бүрү хайгаарап турганы, элээди ургуларг оларның күш-ажылга хамаарылгазын көрүп турар. Олар улуг кижилериниң ажылын шүгүмчүлекчи өзү-биле азы чогууру-биле үнелеп шыдавас-ла харын, чүге дээрге оларда амыдыралчы дуржулга четпес-ле болгай. Ынчалза-даа ол үеде оларда өттүнер чорук аажок сайзыраан турар. Элээди ургуларг өг-бүлезинде кым оларга тааржырыл, кымга ынзыл, кым оларга ат-алдарлыг болуп турарыл, ол кижини өттүүксээрлер. Олар улуг кижилерден эки азы багай үүлдерни дөзеп алырлар. Ада-нелериниң хууда үлегерин демдеглеп тура Н. К. Крупская мынча дээн: «Бир эвес өг-бүленің хежигүнүнери хөй-ниитниниң эргеажылын хаңдыр медереп билир, биче сеткилдиг, сагыш ховаңгыр улус болуп, күш-ажыл өг-бүлени чаңгыс аай эвилел кылдыр каттыштырып турар болза, ынчан өг-бүле ургуларг эки салларны кедирип болур» (Н. К. Крупская «Школага өөредири болгаш кижизидери» Чогаалдар, т. 3). Ажылга харысалга чок, арага-дарыже, хандыгар чамдык ада-нелериниң ургулары багай өөренип, кичээл үзер чоруктар тургулаар.

Күш-ажылга хандыкшыл, ажыл-ишчи кижилерни хүндүлээр чорук элээди ургуларның хүн бүрүнүң практиктиг ажылындан үндезилеттинер. Ада-нелер ургуларын өг-бүле ажылынга кириштирбишаан, оларны ниитиге ажыктыг ажылды үнелеп билир, ону хүндүлээр кылдыр чаңчыктырары чугула. Ындыг ажылдар бодунга-даа, ниитиге-даа эргежок чугула дээрзин өөредир, кижизидер апаар. Шефке киржир болгаш школада болуп турар өске-даа ниитиге ажыктыг ажылдарга тура чок ургуларг үстүү класстарга база тургулаар. Эрткен чылын мээң удуртуп турганым 5 «б» класска М. деп оол ындыг турган. Шеф ажылындан, класска дежурныйлап, аштал-га кылырындан янзы-бүрү чылдагаанар-биле быйдаар, харын-даа дезе бээр таварылгалар тургулаан. Ада-незин-биле, ооллуң боду-биле чугаалажып келгениниң, түңнелинде ажылга сонуургалдыг апарган.

Х. Саша деп оол ниитиге ажыктыг ажылга хөлчок идеекейлиг, инициативчи чоруун көргүзүп турган. Ооң ада-незин колхоз бүдүүлгезиниң мурнакчылары. Ынчангаш ниитиге ажыктыг ажылды ол оол үнелеп билир, аңаа киржиксээр болганы ол-дур. Бо бүгү болза, өг-бүлеге ургуларны ниитиге ажыктыг күш-ажылды үнелээр кылдыр кижизидериниң чугулазын айтып турар. Ындыг ажылдарга киржип тура ургуларг өөредилгени ажылбиле холбап, ниитиниң эргеажылын бедин-биле медереп билириниге, коллективизмге кижизиттинер дээрзин ада-нелер утпаза чогуур.

Куулар СҮТТҮГ-ООЛ,
Бажың-Алаак ортумак школазының башкызы.
Чөөн-Хемчик район.

УРАЛДЫҢ ТРАКТОР КЫЛЫКЧЫЛАРЫНДА

ЧЕЛЯБИНСК. Уралдың хоорайларында болгаш районларында Профэвилелдериниң VIII кышкы спартакиадазының программазын өзүгаар массалыг хаак маргылдаалары эгелээн.

Челябинскиниң трактор кылыр заводунуң бүдүүлге командирлери, хөй-ниити организацияларының удуртукчулары хаак оруун баштай изээннер. Оларның соонда—күш-культуржуларның хөй санныг бөлүктери маргылдаже кирипкеннер. Ындыг маргылдаалар өзүлүг спортчу байырлалдар кылдыр эртип турар.

ЧУРУКТА: трактор заводунуң ажылчыннары хаак оруунда.

Б. КЛИПИНИЦЕРНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

СРЕДА САНЫНДА

1974 чылда «Спортлотонуң» Красноярскиде зона эргелели 7 миллион карточкаларны чон ортузунга тараткаш, ооң кирген 2 миллион рубльдиң чартыын ойнап алыкчыларга төлээн. Ооң иштинден 140 кижи 2 муңдан 5 муң чедир рубльди ойнап алган. А эштер Борис Пушкарев, Владимир Гужилов, Фаслах Хисматулин олар 10 муңдан 30 муң рубль чедир ойнаашкынныг болганнар.

Бистиң республиканың чурттакчы чону ол оонга 1974 чылдың ноябрдан эгелеп киржип эгелээн. Ол ыска үениң иштинде 5 муң рубльди ойнап алыкчыларга төлээн.

Лотереяның тиражына киржип турар улустуң саны чыл келген тудум өзүп орар. Ындыг ойнап турар дыка хөй эштер тиражтың саныын ковуделирин чагааларында дилеп турар. Улустуң ол дилеглерин өөренип көрген.

1975 чылдың «Спортлотозунуң» дөртку тиражы февраль 12-де болур. Ам «Спортлотонуң» тиражы неделяның үшкү хүнү — среда санында эртер: февраль 19-та, 26-да, март 5-те. Бо дугайында январь 22-де Москвага болган парлалга конференциязында Спорт лотереязының кол эргелелиниң начальниги П. А. Чекрышов дыңнаткан.

Ынчангаш карточкаларны «Спортлотонуң» тускай хааржаанче айыткан хуусазындан орайтатпайн сугар. Тодаргаалаарга, Кызылга соолгу хуусаазы — четверг, а Туранга болгаш республиканың өскедаа хоорайларына — среда болур, азы эвлелгиг тиражынга чедир неделя бурунгаар чорудар ужурлуг.

В. СЕНЧИН,
Тываның «Спортлото» агенствозунуң улуг инструктору.

Маргылдаа марттан ноябрь чедер

Совет Эвилелиниң бут бомбүүнге чемпионнар илередир маргылдаа апрель 12-ден эгелээш ноябрь 9-та доостур. Маргылдаа үеэнинде ужуражыышкыннар - колдуунда-ла воскресенье хүннеринде болур. Ынчалза-даа чурттун кубогу дээш маргылдаа ооп-даа эрте март 23-те эгелээр. Ооң киржиксилери мурнундагы ышкаш, бот-боттары-биле ийи эвес, а чүгле—чаңгыс удаа ужуражыр.

Бо маргылдааларда база бир чаа чүүл: ойнакчы бүрүзүнгеле сезон эгезинде берген форма-хевин ол бүгү маргылдааларга кедер апаар.

Бүзүрелдиг тиилелге

Совет боксерларның бо чылын АКШ-тың командазы-биле Нью-Йоркка болган дөртку ужуражыышкыны бүзүрелдиг тиилелге —8:2 саи-биле доозулган. Бахтай Сапеев, Анатолий Камнев, Михаил Бычков, Леонид Шапошников, Анатолий Климанов, Олег Коротаев, Виктор Ульянич, Игорь Высоцкий олар арыг тиилелгени чедип алганнар.

Бичии алдындан эгелээн

Копенгагенниң «Бродибоккхалле» деп чүгүзүнде Европага фигурлуг конькилээшкинни талазы-биле чемпионнар болуру дээш мергылдааның баштайгы хүнүнде-ле совет спортсмен Сергей Волков 78,05 саныг бооп, баштайгы шаңнал—бичии алдын медальды алган. А москвачы Владимир Ковалев 76,24 саныг, ийиги чердо бооп — мөңгүн шаңналдыг болган.

Агаар

Бөгүн республиканы бүргеп, аязын каап турар хүн болур. Ийзы-бүрү угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы барыын талакы районнарга 17-22, өскелеринге 24-29 градус соок болур.

Кызылга шокар бүлүүтаар. Чөөн чук угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 24-26 градус соор.

Январь 28-те ужуражыышкыннар

Ол хүн хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионадының эң-чеглиг ужуражыышкыннарынга киришкен командалар: «Кристалл»—«Динамо» (Москва) 2:5, «Химик»—«Торпедо» —2:3, «Динамо» (Рига)—ЦСКА — 3:0 болгаш «Спартак»—СКА (Ленинград)—5:1 саннарлыг болгулаан.

Бо ужуражыышкыгларның түңнелинде маргылдааның мурнуку олуруунда чөрүп турар ЦСКА болгаш «Крылья Советов» командаларга спартакчылар барык мзырты чеде бергеннер.

Левитинаның тиилелгези

Херээженнериниң шыдыраа талазы-биле делегейге биргиче дээш маргылдаазынга киржир эрге дээш Александрия биле Левитинаның аразында бооп турар ужуражыышкынның дөртку салым 37 дугаар көште Левитинаның тиилелгези-биле доозулган.

(СЭТА-ның корр.).

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

БАЛЛАДАНЫҢ ОНЗАГАЙЫ

Тыва АССР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң органы «Улуг-Хем» чечен чогаал альманагының 31-кү номерин сонуурган номчудум. Бо альманах үнген санында-ла бир-ле онзагай талазын көргүзүп, бодунче номчукчуну хаара туда бээр. Бо удаада ында парлаттынган чогаалдарның иштинден түгле бир балладаны онзагай талаларынга доктаап көрейн.

Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы, Күрүне шаңналының лауреады Сергей Пюрбюнуң «Шапкынчы» деп балладазын сонуургадым. «Шапкынчы» деп балладаны 4 эгеге чарып каан. Бир эвес ынчангы Тываның төөгүзүн ол-ла 4 эгениң аайы-биле чугаалаар болзуусса, шын болур деп угаатканзыг.

Эгелер аайы-биле билдинера мындыг:

1) Чонуун харылзаазын (медээлерин) олут олурбас, эрес кижилер ырак-узак аян-чоруу-биле чонунга дыңнадып чораан. Моон уламыдан чон чурттуң иштинде ийити байдалды, амгы үеде лег, долу эвес-даа бол, шуптузун дыңнап, билип ап турган.

«Ынчан
биске
радио-даа турбаан чүве...»

Ол-ла одуруглар херек кырында амыдыралдың дириг херечизи бооп турар.

2) Төөгүнүң өскерлиишкинин база-ла олар эккеп, шынын, мегезин дыңнакчыларга угаадып чораан:

«Чадыы,
байның
каржын эртер одуруу чох.

Чалымнардан чая иттир өйү келген»—деп, Шапкынчы деп шолалыг акый улус чонга чарлап таратпышаан, мындыг суртаал ажылын чорудар:

«...Кызыл шериг —
ядыларның төрээн шериг,
Кувискаалдың
камгалалы, селемези,
Кыдат-камың,
актар, дерзин
дээрбечилер —
Кулданыкчы дайзынларның
даянгыызы»

Чогум кымның-биле демисежирил, үүг дээн демисежирил деп айтырыгларны шиитпирлеп чалап турган хөй масса чон ооң чугаазындан боттарының дайзынлары кымнарыл дээрзин чигзиниг чокка билип апкан. Боттарының хостуг эргези дээш демиселче дарлаткан чон демиин-биле көдүүлгеп деп төөгүп турар.

3) Чонуң чазаа доктааган болганда, ону баштаар эргечагырга болгаш полнтиктиг удургукчу херек деп үүлдү С. Пюрбю Шапкынчының нам кежигүнүнге кирип алганы-биле дыка чиге сөглээн:

«Шапкынчывыс
үжен чылдар дургузунда
Харлыг кыжын,
изиг чайын
халаг чокка
Чагырганың,
партияның
улут, биче
Кандыг-кандыг ажылдарын
бүдүрбээн дээр!»

Хоочун удуртукчу эштериниң практиктиг айтыышкыны-биле чепсеглеммишаан, бижик-билия арай хиреліг-даа бол, боттарының амыдыралды өттүр көрүп, угаан чорааны-биле арбан-сумуу черлериниге Шапкынчы дег эштер шаа-биле ажылдап, боттарының арга-дуржулгазы-биле хөй дузаны катканы чугаажок.

Шапкынчы намга киргениниң соонда, ону кожуун даргазынга чон соңгуп алган. Ол ону шыныдып шыдаан.

4) Шапкынчының оорушкузүн шүлүкчү психологтуг арга-биле дамчыткан. Шапкынчы дег кадыг-быжыг кижилерни безин, оорушку-биле «эзиртиптер» шак ол хире байырлалдар кижилериниң төөгүзүнде бар. Шак ындыг кайгамчык байырлал Тываның Совет Эвилелиниге каттышканы болур. Сергей Пюрбю Шапкынчының сөзүбиле кижиниң психологтуг байдалын мындыг арга-биле дамчыткан:

«Хоор чонум!
Хойтпаацарны
хайындырыңар!
Хоюңарның изиг ханын
белеткеңер!
Көгжец хөрээм өөрушкүдеп
чарлыр чыгыы,
Көстүп көрбээн улуг дойну
кылыылыңар!
Демиселге
тиилеттирбес,
деңнежи чок,
Делегейниң амы-тынын
шиитпирлээр
Совет чурттуң чону-биле
мөңге шагда
Чолу тудуш,
чаңгыс бүле болган-дыр
бис!»

Бо хире өөрушкүнү, аас-кежикти канчап алган ырлавас боор!..

Т. СЕРЕН-ООЛ.

Кыпкы турлагда. А. ФИЛИППОВТУҢ чураан чуруу.

Телевидение

ЯНВАРЬ 30-ДЕ

МОСКВАДАН

9.00— Дамчыдылгалар программазы.
9.05— **«Кихну ортулуктан херээжен»** деп документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү. Өңнүг.
9.55— **«РСФСР-ниң кара эвес хөрзүннүг эскизи».**
10.25— **«Чогаалчы Леонид Соболевтиң чогаадыкчы оруу».**
11.10— **«Өңнүк херек».** Документалдыг фильм. Өңнүг.
11.20— **«Сөңзө, чалыы казын!»**
11.50— Медээлер.
12.00— **«Шыдыраа школазы».** Чаа өөренип турарларга класс. **«Ак терге».**
12.30— Биче футболга маргылдаа. Түңнел оюн. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. Өңнүг.
13.00— ССРЭ-ниң улустуң артизи И. В. Ильянский А. П. Чеховтуң **«Душечка», «Кажыыдал», «Пер болгаш хүн»** деп рассказтарын номчуур. Фильм-концерт.

КЫЗЫЛДАН

14.10— Ургуларга. Мультфильм.
14.35— **«Хүн-биле кады чаныр кзэр сен».** Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

15.50— **«Миллионнарның ленинчи университеди». «Күш-ажылчы шылгарал».** Украинаның Компартиязының Полтава обкомунуң бирги секретары Ф. Т. Моргун дамчыдылгага киржир.
16.20— **«Частың он чеди шинчизи».** Хөй серималыг уран-чечен телефильм. 2-ги серизы.
17.30— **«Ye».** Информастыг программа.
18.00— Биче футболга маргылдаа. Түңнел оюн. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга. Өңнүг.

КЫЗЫЛДАН

18.30— Телемедээлер (орус дылга).
18.40— Телемедээлер.
18.50— Ургуларга. Мультфильм.
19.00— Тыва АССР-ниң улустуң чогаалчызы Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналының лауреады Сергей Бакизович Пюрбюнуң чогаадыкчы кежээни.

МОСКВАДАН

19.40— Фигурлуг чүгүлээшкынга Европа чемпионады. Эжеш чүгүлээшкын. Данилан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

21.10— Киножурнал.

МОСКВАДАН

21.20— **«Миллионнарның ленинчи университеди». «Күш-ажылчы шылгарал».** Украинаның Компартиязының Полтава обкомунуң бирги секретары Ф. Т. Моргун дамчыдылгада киржип турар.
21.50— **«Частың он чеди шинчизи».** Хөй серималыг уран-чечен фильм.
23.00—23.30— **«Ye».** Информастыг программа.

Кинотеатларда

ЯНВАРЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Анаа эвес таварылга»** 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.45 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыыны 9.10, **«Проша тажы»** 10.40, 12.25, 14.10, 15.55, **«Оливер»** (2 серизы кады) 17.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Есения»** (2 серизы кады) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Оларга дээр чагыртып турар»** 15.00, **«Прокурорнуң оглу»** (2 серизы кады) 17.00, 20.00 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: **«Өскелер»** 18.00, **«Мегелеттиргеннер»** 20.00 шактарда.

Валентина Ким-ооловна Бугларның Тоожу районунуң Азас ортумак школазын 1972 чылда дооскан № 466203 «А» аттестады читкен. Ону күш чок деп санаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ. Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОНЫ. Редакторнуң 24—63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, кодээ ажылагый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 41-27, информация база совет тургузуг кылдызының 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографизы, (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 1).

Тиражы 16656. ЧАГЫГ № 96

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТС —00429.